

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1968)

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Mansur Ahmet ÇİFTÇİ

İstanbul, 2023

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1968)

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan

Mansur Ahmet ÇİFTÇİ

1955002009

0000-0002-0661-7752

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi SONER DURSUN

İstanbul, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1968)**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içine elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.**05.05.2023**

Mansur Ahmet ÇİFTÇİ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

04 / 05 / 2023

Enstitümüz *Tarih* Anabilim Dalı *Tarih* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 1955002009 numaralı *Mansur Ahmet ÇİFTÇİ*'nin "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*İsrail Devleti'nin Kuruluşunun Türkiye-Arap Devletleri İlişkilerine Etkileri*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 10.01.2023 tarih ve 2023/02 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "*OYBİRLİĞİ*" ile "*KABUL*" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi So*** DU***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Su*** KA***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Su*** Er*** ÖZ***
(İstinye Üniversitesi)

Adı ve soyadı : Mansur Ahmet ÇİFTÇİ
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Dr. Soner DURSUN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi, 2023
Alanı : Tarih
Anahtar Kelimeler : Türkiye, İsrail Devleti, Araplar, Siyonizm, Yahudiler

ÖZ

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1968)

Çalışmamızın temel amacı Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1948 ile 1968 yılları arasında hangi temeller üzerinde kurulduğunu ve nasıl bir seyir izlediğini araştırmaktır. Orta Doğu ve Dünya genelindeki gelişmelerden nasıl etkilendikleri üzerinde çalışılmıştır. Soğuk Savaş döneminde tutumları ve yaşanan gelişmeler karşısında verdikleri tepkiler incelenmiştir. Bu çerçevede bölgesel aktörler ve egemen güçlerin politikaları karşısında her iki devletin tutumları, birbirleriyle ilişkileri çalışılmıştır.

Araştırmanın giriş kısmında Yahudi halkının tarihsel olarak yaşantısını kısa bir şekilde verildikten sonra İsrail Devleti'nin kuruluş sürecini, kuruluşundan sonraki bölgesel güçlerin tavırları, Dünya ülkelerinin yaklaşımları ve egemen güçlerin politikalarına değinilirken Türkiye-İsrail ilişkilerinin bu süreçte nasıl olduğu çalışılmıştır. Türkiye'nin bu dönemde kendi çıkarları çerçevesinde gösterdiği tavırların incelendiği bu çalışmada İsrail Devleti ile ilişkilerini ve dış politikadaki tavrı araştırılmıştır.

Name and Surname : Mansur Ahmet ÇİFTÇİ
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Soner DURSUN
Degree and Date : Master Thesis, 2023
Department : History
Key Words : Türkiye, State of Israel, Arabs, Zionism, Jews

ABSTRACT

TÜRKİYE-ISRAEL RELATION (1948-1968)

The main purpose of our study is to investigate the foundations on which Türkiye-Israel relations were established between 1948 and 1968 and what kind of course they followed. It has been studied how they are affected by the developments in the Middle East and the world. Their attitudes during the Cold War and their reactions to the developments were examined. In this context, the attitudes of both states and their relations with each other against the policies of regional actors and sovereign powers have been studied.

In the introduction part of the research, after giving a brief history of the Jewish people, the establishment process of the State of Israel, the attitudes of the regional powers after its establishment, the approaches of the world countries and the policies of the sovereign powers were discussed, and how Turkey-Israel relations were in this process. In this study, which examines the attitudes of Turkey in this period within the framework of its own interests, its relations with the State of Israel and its attitude in foreign policy are investigated.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR iii

SÖZLÜK..... iv

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI DİNAMİKLER	8
1.1. Filistin’de İngiliz Manda Yönetimi	8
1.2. Birleşmiş Milletler Taksim Planı ve Türkiye’nin Tutumu	13
1.3. İngiliz Manda Yönetiminin Sona Ermesi ile Birlikte İsrail’in Kuruluşu	16
1.4. 1948 Arap-İsrail Savaşı	18
1.5. Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye’nin Tutumu	20
1.6. 1948 Arap-İsrail Savaşı’nın Sonuçları ve Türk Basınına Yansımaları	21
1.7. 1948-1950 Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri	23

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Türk Dış Politikasında Batı Faktörü ve Türkiye-İsrail ilişkilerine Etkileri.	25
2.2. Bağdat Paktı ve Türkiye-İsrail İlişkileri	30
2.3. Nasır Milliyetçiliğinin Arap Devletlerine ve Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri	33
2.4. Süveyş Krizi ve Türkiye’nin İsrail ve Arap Devletleri ile İlişkilerine Etkileri	36
2.5. Süper Güçlerin Bölgeye Yönelik Politikaları (1948-1965).....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER (1958-1968)	42
3.1. Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişen Dengeler: Yakınlaşma (1958).....	42
3.2. İsrail Politliğinde Antikomünizm ve Türkiye'nin Politikaları.....	45
3.3. 1960 Askerî Darbesi ve Darbe Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri.....	47
3.4. Türkiye-ABD Yol Ayrımı ve Sovyet Yakınlaşmasının Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri.....	49
3.5. Kıbrıs Meselesinde İsrail'in Tarafsızlığının Türkiye İlişkilerine Etkisi.....	53
3.6. Altı Gün Savaşları, Sonuçları ve Türkiye'nin Tavrı.....	54
3.7. İsrail'in Kudüs'ü İlhakı BM'nin 21 Mayıs Tarih 252 Sayılı Kararı ve Türkiye'nin Tutumu	58
SONUÇ	60
KAYNAKÇA	63

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTO	: Central Treaty Organization (Merkezî Antlaşma Teşkilatı)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
Hz.	: Hazreti
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNSCOP	: United Nations Special Committee on Palestine (Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi)

SÖZLÜK

Çağdaş: Aynı çağda yer alan, içinde bulunduğu döneme uygun.

Deklarasyon: Bildirme, duyurma, ilan etme.

Firavun: Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan.

Kadim: Başlangıcı olmayan, eski, ezeli.

Kıtlık: Yiyecek maddelerinde görülen darlık.

Kripto: Gizli ve görünmez, siyasal inancını saklayan kişi, gizli belge.

Protokol: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.

Tefeci: Maddi açıdan sıkıntı içinde olan kişilere vade ile borç veren kişilere verilen isim.

Zımni: Cizye vergisi ödemek şartıyla can güvenliği, özgürce ibadet etme ve diğer tüm temel hakları güvence altına alınmış kişi.

GİRİŞ

Yahudi olarak tabir edilen halk, kurdukları *Yahuda* devleti isminden dolayı Yahudi olarak isimlendirilmişlerdir. Kutsal kitap Tevrat'a göre Yahudilerin Hz. Nuh'un Ham, Sam ve Yafet isimli çocuklarından Sam'ın soyundan geldiklerine inanılmaktadır. Yahudi dininin kurucusu olarak Hz. İbrahim (Avram) kabul edilmektedir. Tevrat'a göre Rab, Hz. İbrahim'e

“Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git. Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracam, bereket kaynağı olacaksın. Seni kutsayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak”

diyerek Ur şehrinden çıkararak Kenan'a gitmesini istemiştir. Tevrat'a göre Rab, Avram'a Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları kendisinin ve halkının toprakları olarak vadetmiştir. Avram'ın Sara'dan olan oğlu İshak'ın oğlu Yakup'a kahramanlık efsanesi nedeniyle İsrail ismi verilmiştir. Bu sebepten dolayı bu halka İsrailoğulları ismi verilmektedir. Musevilik Hz. Musa'dan sonra, Yahudilik Süleyman'dan sonra anılan isimlerle bilinmiştir. Halk mevcut durumda İsrail Devleti'ni kuran topluluk olmaktadır. Tarihte ortaya çıkan ilk tek tanrılı din olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in dinî, oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yakup tarafından yayılarak İsrailoğullarının dinî olarak gelişmiştir. Tevrat'a göre Hz. Yakup'un ismi ilahlarla mücadele eden anlamına gelen İsrail olarak Rab tarafından değiştirilmiştir. Hz. Yakup'un Herzloğullarının soylarından gelen on iki kabile İsrailoğulları kavmini oluşturmaktadır.

Tevrat'a göre Hz. Yakup'un zamanında onun oğlu Hz. Yusuf Mısır'da firavunun nazırı olmuştur. Bu dönemde Kenan'da kıtlık baş göstermiştir. İsrailoğulları bu dönemde Mısır'a göç etmiştir. Yahudiler uzun zaman kaldıkları Mısır'da zamanla ülkenin önemli noktalarında güç sahibi olmuş ve zenginleşmişlerdir. Mısır'da yönetim değişikliğinden sonra İsrailoğulları, Mısır halkının ve firavunların hedefi hâline gelmiştir. Sahip oldukları zenginlikler, buldukları konumlar Mısır'da halkın içinde tepkiye neden olmuştur. Bu durum firavunların İsrailoğulları üzerinde baskı ve köleleştirme politikası uygulamasına sebebiyet vermiştir. Baskı o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki İsrailoğulları bazen toplu katliamlara uğrayarak öldürülmüşlerdir. Bu durum MÖ 1200'lere kadar devam etmiştir. İsrailoğullarının yaşadığı bu zulüm ve kölelik döneminde Hz. Musa halkını Mısır'dan çıkararak halkı

toparlamak için çeşitli faaliyetler göstermiştir. Musa peygamber, Firavun ile yaşadığı mücadeleler sonucunda peygamberliğini ispatlayarak İsrailoğullarını Mısır'dan çıkartarak Sina Yarımadası'ndaki Sina Dağı'na götürmeyi başarmıştır. Böylelikle yüzyıllarca süren Mısır'daki kölelik dönemi son bulmuştur. Mısır'dan çıkış tarihi MÖ 1290 yılı kabul edilmektedir. O dönemde Mısır tahtında II. Ramses oturmaktadır.

Mısır'dan çıkan Yahudiler için Hz. Musa'ya Rab tarafından On Emir denilen ilk yaşamsal kurallar gönderilmiştir. Sina Dağı'nda Rab, Hz. Musa'ya On Emir olarak adlandırılan şu emirleri vermiştir: 1- Ben Tanrı seni ve aileni Mısır ülkesinden kölelerin sürüldüğü yerden çıkaracağım. 2- Tanrı olarak sadece bana tapacaksın. 3- Tanrı yalancıları cezalandırır, 4- Şabat kutsal gününü her zaman hatırlayacaksın, 5- Ananın ve babanın ziyaretlerini eksik etmeyeceksin, 6- İnsanları katletmeyeceksin, 7- Gayri meşru ilişkiye girmeyeceksin, 8- Hırsızlık yapmayacaksın, 9 Dindaşlarına iftira atmayacaksın, 10- Dindaşlarının varlığına dokunmayacaksın diyerek On Emir'i göndererek ilk tek tanrılı inançlarına belirli bir kural ve hukuki sistem kurarak belirli bir sistem getirilmiştir. Sina Ahdi olarak isimlendirilen bu kurallar tarihte bilinen ilk dinî-hukukî kurallar olarak geçmektedir. Hz. Musa ile beraber Yahudiler tarih sahnesine millet olarak çıkan tarihin en dirençli halkı olarak geçmişlerdir.

Hz. Musa'nın ölümünden sonra İsrailoğullarının liderliğine Yeşu peygamber geçmiştir. Yeşu peygamber zamanında Kenan topraklarında egemenlik sağlanarak, Kenan toprakları İsrailoğullarının on iki kabilesi arasında taksim edilmiştir. Güney bölgesindeki topraklar en geniş kabile olan Yahuda kabilesiyle Bünyamin kabilesine ve Yahuda'ya düşen topraklardan bir kısım da Şimon kabilesine verilmiştir. Kuzey bölgesindeki topraklar Ruben, İsaakar, Zebulun, Dan, Naftali, Gad, Aşer ve iki ayrı kol sayılan Yusuf soyuna ait olan Efraim ve Menasseh kabilelerine verilmiştir. Levilere ise ibadet hizmetleri yürütmeleri için belirli şehirler verilmiştir. Bu dönemde bir yandan Filistilerle diğer yandan Kenan dinî kültürüyle ciddi bir mücadele yürütmüşlerdir.

Bu dönemde Mısır, Anadolu ve Mezopotamya'daki siyasî otoritelerin zayıflaması bölgedeki İsrailoğullarının güçlenmesine ve siyasal birliklerini kurmalarına olanak sağlamıştır. İsrailoğulları, Kenan bölgesinde krallıklar kurmuş, krallıkları yıkılarak sürgünler yaşamıştır. Ancak bu topraklara olan bağlılıklarını her

dönemde sürdürmüşlerdir. Kral Davud, Milattan Önce 1000’li yıllarda on iki İbrani cemaatini bir hükümdarlık etrafında toplayarak Kudüs’ü başkent yapıp tarihte kurulan ilk Yahudi devletini kurmuştur. Hz. Davud kral olduğu dönem içerisinde devletin sosyal yapısında çeşitli değişiklikler yapmış ve Tevrat’a bazı ilaveler yapmıştır. Hz. Davud’un yaptığı bu ilavelerle oluşturulan kitaba Zebur denmektedir.

Büyük İskender’in Doğu ile Batı’yı birleştirme hedefi doğrultusunda başlattığı Doğu seferleri sonucu Filistin bölgesi de İskender’in denetimine girmiştir. Makedonya Kralı Büyük İskender’in MÖ 332 tarihinde Pers egemenliği altında bulunan Filistin topraklarını almasıyla Yahuda bölgesinde Grek egemenliği başlamıştır. Kısa bir zaman sonra Büyük İskender’in ölmesi sonrasında imparatorluğa ait topraklar komutanları arasında paylaşılmıştır. Yahuda halkının yaşadığı bölge Ptoleme (Batlamyus) denetiminde bir asır kalmıştır. Bu zaman zarfında Helenleşme devam etmiş ve Tevrat’ın Yunanca tercümesi olan Septuainta (Yetmişler) meydana gelmiştir.

Üç asır sonra Roma İmparatorluğu bu bölgeyi ele geçirmiştir. MÖ 63’te Roma generali Pompeus üç aylık bir kuşatma sonucunda Kudüs’ü almıştır. Bu dönemde Yahudilere uygulanan ağır vergiler, feodal yöneticilerin zulmü ve dinî gerekçeler isyanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kendisinin beklenen Mesih olduğunu söyleyen Hz. İsa’nın ortaya çıkmasıyla durum çok farklı bir aşamaya girmiştir. Bu hareket karşısında Yahudi din adamları Roma Valisi Pilatus’a İsa’nın yalancı Mesih olduğunu söyleyerek ihbar etmişlerdir. Hz. İsa yalancı Mesihlikle suçlanarak çarmıh cezasına çarptırılmıştır. Bu durum Hristiyanlar arasında Yahudilerin Tanrının katili olarak adlandırılmalarına neden olmuştur.

İslam dininin başlangıcı Yahudiler açısından yeni bir dönem olmuştur. Daha önce Roma, İran ve Makedonya egemenliği altında bulunan Yahudilerin yaşadığı katliam ve sürgünlerden sonra dünyanın her tarafına yayılmışlardır. Musevilerin büyük bir kısmı Arapların yoğun olarak yaşadığı yerlere göç etmişlerdir. Özellikle Medine şehri ve çevresine yerleşmişlerdir. İslamiyet’in ortaya çıkması sonrasında özellikle Hz. Muhammed’in yaptığı Medine Sözleşmesi diye adlandırılan vatandaşlık anlaşması ile Yahudiler dinlerini uygulamada serbestlik yaşamışlardır. Hz. Peygamber’in Musevilerle yaptığı sözleşmeler sonucunda onların inançları nedeniyle yerilmemeleri ve katledilmeleri yasaklanmıştır. İslamiyet altındaki iktidarın

egemenliğini tanıyarak cizye vermeleri şartıyla tüccarlık, imalat ve ziraat faaliyetlerinde bulunabilmişlerdir.

Yahudi halkının Dünya'ya dağılması sonrasında en büyük sıkıntı yaşadıkları bölgelerden birisi de çoğunluğu Hristiyan olan Avrupa olmuştur. Ortaçağ Avrupası'nda Yahudiler sık sık barındıkları devletlerde dışlanmış, baskı ve zulüme uğramış ve topraklarından atılmışlardır. Batı Avrupa krallıkları Yahudileri kendi adlarına Hristiyan halka karşı tefeci olarak kullandıktan sonra bunları sınır dışı etmişlerdir. Hristiyan halk arasında hâkim olan Musevi düşmanlığı, iktisadi bunalımların arttığı zamanlarda tefecilik, büyücülük ve İsa'nın katili yaftalamalarıyla Musevilere karşı yağma, şiddetli eylemler ve katliamlar biçimlerinde vuku bulmuştur. Özellikle Musevilere yönelik yapılan inanç değiştirme baskısı görünüşte Hristiyanlığa geçen ama gizlice Yahudi kimliklerini sürdüren kript-Yahudilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Avrupa'da yapılan bu baskılar karşısında Osmanlı topraklarına önce İspanya'da yaşayan Yahudiler yani Marronolar göç etmişlerdir. İspanya'dan sonra Almanya ve Fransız bölgesinden atılan Yahudi halkı Osmanlı coğrafyasına sürgün edildi. Trakya bölgesinde Edirne ve civar yerlere gelmişlerdir. Selanik, Yahudilerin din ve ticaret merkezi konumuna gelmiştir. Bu tarihten itibaren Fransızlar, Hollandalılar, Macaristanlılar, Avusturyalılar ve İtalya'da yaşayan Yahudiler, Selanik kentine yerleşmişlerdir. Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye gibi çeşitli kentlerde Yahudi nüfusu yerleşmiştir. İstanbul, Avrupa'nın en büyük Musevi cemaatinin merkezi olmuştur. Osmanlı Yahudi cemaati, zimmî statüde oldukları için çeşitli kısıtlayıcı hükümlere tabi olmuşlarsa da Osmanlılarda II. Mehmet, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde ilk kez Fatih tarafından uygulanan ve sonraki zamanlarda yenilenen "tolerans fermanları" doğrultusunda istedikleri bölgelere yerleşmişlerdir. Bu tolerans ile istedikleri mesleği yapma, seyahat etme, inançlarını yaşama, eğitim ve kültür teşkilatları kurma ve yeni sinagog inşa etme konusunda özgürlüğe sahip olmuşlardır.

Avrupa'da 17. Yüzyılda meydana gelen mezhep savaşları sırasında Musevilerin buldukları yerleşim yerleri yakılıp yıkılmış ve 1648 tarihinde Polonya'da Yahudi katliamı yaşanmıştır. Yahudiler bu durumlardan kendilerini bir

Mesih sayesinde toparlanıp yurtlarına dönecekleri fikrine inandırılmışlardır. Böyle bir dönemde Sabatay Sevi ismindeki kişi kendisinin beklenen Mesih olduğunu ilan etmiştir. Yahudi din otoritelerinin şikâyet etmesiyle Osmanlı Devleti tarafından tutuklanmıştır. Yargılanmasında ölüm veya Müslümanlık arasında tercih yapması istenince Müslümanlığı tercih etmiştir. Bu Yahudi toplumunda ikilik yaratmıştır. Bunlar Sabataycı (Dönme) olarak özellikle Selanik'te kendilerinden söz ettirmişlerdir.

Aydınlanma hareketleri, bir asır sonrasında Yahudilerin yaşadıkları ülkelerde modernleşme ve özgürleşme sürecinde kimliklerinde biçim ve içerik bakımından ciddi değişimlere uğramalarına neden olmuştur. Aynı zamanda Avrupa başta olmak üzere Dünyada çeşitli fikir akımlarının geliştiği bu dönemde milliyetçilik ve ulusçuluk akımları toplumda güçlü bir şekilde karşılığını bulmuştur. Bu milliyetçilik akımlarının milletleri varlığında oluşturduğu kuvvet ile ortaya çıkan aşırıcılık, Antisemitizm adı altında eski Musevi nefretinin gün yüzüne çıktığı bir dönemi başlatmıştır. Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımı Dünyanın dört bir yanına dağılmış Yahudiler arasında da karşılık bulmuştur. Almanların 1871 tarihinde milli birliklerini kurması Avrupa'da milliyetçilik akımlarına hız kazandırmıştır. Aynı yıl Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi hem intikamcılığı hem de Fransız milliyetçiliğini kışkırtmıştır. Buna paralel olarak Balkanlar'da Slav milliyetçiliği ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında Museviler de kendi Ulusal kimliklerini araştırmaya başlamışlardır. Kadim Musevi kültür ve tarihinin araştırılması sonucu Musevilerde dinlerine bağlı ulusal duygularının şahlanmasına ve tarihsel olarak kendileri için önemli bir yer tutan Filistin-Kenan bölgesine ilgileri artmıştır.

Yaşanan sorunlar ve oluşan fikir akımları Yahudiler açısından hayati önem taşıyan Siyonizm ideolojisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyonizm ideolojisinin gelişmesiyle birlikte bir devlet kurma fikri somutlaşmıştır. Siyonizm terimi, ilk olarak Rusya kökenli Yahudi Nathan Birnbaum tarafından siyasal edebiyatta kullanılmıştır. Siyonizm en geniş anlamıyla Kenan bölgesi olarak da bilinen bugünkü Filistin topraklarının dışındaki Yahudilerin yine Arz-ı Mevud a yani Filistin bölgesine toplama idealidir. Genel olarak Siyonizm, Yahudilerin bağımsız bir devlet olarak Filistin bölgesinde kurumsallaşması ve Yahudiliğin tüm kurumlarıyla diriltilmesini amaçlayan evrensel bir hareket olarak tanımlanmıştır. Siyonizm,

Avrupa’da aşırı boyutlara varan Yahudi aleyhtarlığına karşı bir tepki olarak da değerlendirilmiştir.

Avrupa ve Rusya’da Yahudilere karşı geliştirilen anti-semitik hareketler karşısında çözüm arayan Yahudi aydınları arayışlar içine girmişlerdir. Bu kişilerden birincisi ve en etkili olan Theodor Herzl ismindeki gazeteci gelmektedir. Siyonist hareketin teorisini olan Theodor Herzl, Yahudileri politik bir organizasyon haline getiren ve Yahudi devleti kurma fikrini savunarak bu fikirleri büyük devletlere de kabul ettiren bir ideolog olarak ortaya çıkmıştır. Herzl, 1886 tarihinde “Yahudi Devleti” adlı eserinde Yahudilerin Filistin’e göç etmesinin itici gücünün Yahudi halkına karşı olan düşmanlıkları olduğunu belirtmiştir. Bunu şöyle dile getirir: “Buradaki proje, ortada gerçek var olan bir itici gücün kullanılmasını içerir. Her şey o itici güce bağlı. Peki, nedir bu güç? Yahudilerin sıkıntısı.” Yahudi düşmanlığı bunun motor gücü olacaktır. Eylül 1894 tarihinde Yahudi asıllı Fransız subayı Alfred Dreyfus hakkında Fransa’nın gizli askerî belgelerini Almanlara verdiği iddiasıyla soruşturma açılmış, Dreyfus yakalanmış, hakkında yeterli delil olmadığı hâlde hapse mahkûm edilerek ordudan atılmıştır. Bu konudaki tartışmalar sonucunda 1899 tarihinde Dreyfus için af çıkarılmış ve kendisine onur nişanı verilmiştir. Bu olay, Fransa’da yeni bir antisemitizm dalgasının yükselmesine sebep olmuştur. Dreyfus davasının görüldüğü zaman Viyana’da yayınlanan Neue Freie Presse isimli gazetenin Paris muhabirliğini yapan Theodor Herzl, izleme şansına sahip olduğu bu davadan derinden etkilenmiştir. Yahudilerin geleceği konusunda yoğunlaşan Herzl çözümü Filistin bölgesinde bir Yahudi devletinin kurulmasında bulmuştur. Theodor, Kudüs bölgesinde bir İsrail hükûmeti oluşturmak ve dünya dengelerinde yeni düzenlemeler yapılması gerektiğine inanmıştır. Filistin Osmanlı hâkimiyetinde olduğu için II. Abdülhamit ile bağlantıya geçmiş ancak olumlu bir sonuç alamayınca Avrupa’ya geri dönmüştür.

Herzl’in faaliyetleri ve sonrasında gelişen Siyonizm mücadelesi sonucu binlerce yıllık Yahudi Devleti hedefi, İsrail Devleti’nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

Bu tezin temel amacı, Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1948-1968 yılları arasında sosyal, siyasal, ekonomik ve askerî açıdan bilgi vermektir. Bunun için birinci el kaynaklar olarak dönemin gazeteleri esas alınmıştır. İkinci el kaynaklar için ağırlıklı

olarak bu konuda yazılan kitaplar, dergi makaleleri ve akademik veri tabanları esas alınmış, modern araştırmalardan doktora tezleri kaynak alınan belgelerimiz olmuştur.

Yahudi halkının tarihsel olarak geçirdiği sosyal, siyasal ve politik geçmişini kısaca ele aldığımız bu giriş kısmından sonra üç bölümden oluşan, 1948-1968 yılları arasında Türkiye-İsrail ilişkilerini inceleyen tezimizi sunacağız. Birinci bölümde Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen uluslararası dinamikler incelenmiştir. Bu bölümde, Filistin’de manda yönetimi, BM’nin taksim planı ve Türkiye’nin tutumu, İngiliz baskıcı idaresinin nihayet bulması ve Yahudi Devleti’nin kurulması, 1948 Arap-İsrail Çatışması, Filistin uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye’nin tutumu, 1948 Arap-İsrail Savaşının sonuçları ve Türk basınına yansımaları ve 1948-1950 döneminde Türkiye-İsrail ilişkilerinin politikası başlıklarında inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde Türkiye’nin Batı bloğuna girme çabaları ve Türkiye-İsrail ile ilişkileri kapsamında araştırma yapılmıştır. Bu bölümde, Türk dış politikasında Batı faktörü ve Türkiye-İsrail ilişkilerine etkileri, Bağdat Paktı ve Türkiye-İsrail ilişkileri, Nasır milliyetçiliğinin Arap devletlerine ve Türkiye-İsrail ilişkilerine etkileri, Süveyş Krizi ve Türkiye’nin İsrail ve Arap devletleri ilişkilerine etkileri ve süper güçlerin bölgeye yönelik politikalarını 1948-1965 tarihleri arasında incelenmesi başlıklarında değerlendirmeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye-İsrail ilişkilerinde değişen dinamikler kapsamında inceleme yapılmıştır. Bu bölümde şu başlıklarda araştırma yapılmıştır: Türkiye-İsrail ilişkilerinde değişen dengeler: yaklaşma (1958), İsrail politikasında anti-komünizm ve Türkiye’nin politikaları, 1960 askerî darbesi ve darbe sonrası Türkiye-İsrail ilişkileri, Türkiye-ABD yol ayrımı ve Sovyet yaklaşması ve Altı gün savaşları, sonuçları ve Türkiye’nin tavrı başlıklarında araştırma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI DİNAMİKLER

1.1. Filistin’de İngiliz Manda Yönetimi

Yirminci yüzyılın başlarında sömürgecilik yarışı dünya devletlerini karşı karşıya getirmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeleri bulunan devletler daha fazla kazanç elde etmek için birbirlerine karşı farklı yöntemlerle mücadele içerisine girmişlerdir. Bu çıkar çatışmaları yirminci yüzyılın başlarında milyonlarca insanın canına mal olan I. Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı Siyonist hareket içinde başlangıç seviyesi olmuştur. 1914 tarihinde Osmanlılar da kendisini bu çatışmaya girmekten koruyamayarak savaşa girmek durumunda kalmıştır. Zaten asıl amaç Osmanlı Devleti’nin egemen olduğu toprakların paylaşılması olmuştur. Bu durum Siyonist planların gerçekleşmesi için politik bir durum ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin Filistin bölgesi üzerindeki Siyonizm amaçlarına engel teşkil etmesinden dolayı Siyonistler, hem Almanlarla hem de İtilaf Devletleri ile ilişkilenebilirler. Bu çerçevede Yahudilerin yerleşim alanlarının oluşturulması ve İsraililerin Filistin bölgesindeki varlıkları için çalışmalarını arttırmışlardır. Berlin şehri 1914 tarihinde Siyon liderlik merkezi haline gelmiştir. Siyonist Hareketin amaçlarına ulaşmak için Almanların desteği ile başarıya ulaşacaklarına inanan Herzli Siyonistler Almanlarla görüşürken öncülüğünü Weizmann’ın sağladığı başka bir Siyon hareket cemiyeti ise Britanya ile ilişkilenebilir amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti’nin göstereceği tepkiden çekinen Almanya, Yahudilerin Filistin bölgesine serbest göç edebilmesi isteklerini yerine getirmemiştir. Buna karşın Siyonistler, Düvel-i Muazzama Devletleri’nin tarafında olmakla Almanları tehdit etmişlerdir. Weizmann birliği İngiltere’ye Yahudilerin Filistin bölgesine geçmesiyle İngiltere için Süveyş’in bekçisi olabileceklerini iletmişlerdir. İngiltere, Osmanlı Devleti’ne karşı birlikte hareket etmek için Arapları ikna ettikten sonra Yahudilerle iş birliği yapmaya başlamıştır. Filistin bölgesinin stratejik konumundan dolayı Mısır’dan Hindistan’a uzanan kara yolunun güvenliği açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. İngilizler, Osmanlı Devleti’nin elindeki bu

stratejik noktaların Almanların eline geçmemesi için yoğun bir çalışma içerisinde olmuşlardır. 1916 tarihinde Fransa ve İngiltere arasında yapılan ve daha sonra Çarlık Rusya'nın da onayladığı Sykes-Picot Anlaşması gereğince Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması ve Filistin bölgesine milletlerarası bölge statüsü verilmesine Siyonistler karşı çıkararak bu bölgede bir İngiliz mandasının kurulması için çalışmışlardır. Bu çerçevede Majeste Rothschild'in onaylamasıyla 1917 senesinde Daha F İngiltere Hariciye Bakanı Balfour'a bir mektup gönderilmiştir. Bu yazıda, Britanya hükümetinin Filistin bölgesinde Yahudi halkı için millî yurt prensibinin tanınmasını, Filistin bölgesine Yahudi göçünün önünün açılmasını, Musevi Ulusal Koloni Teşkilatı'nın oluşturulmasını tekliflerine sunmuştur. Britanya Savaş Kurulu tarafından 2 Kasım 1917'deki oturumda kabul edilen Britanya Hariciye Bakanı Balfour'un yazdığı Balfour Deklarasyonu adını alan mektup Lord Rothschild'e gönderilmiştir. Bildiride Yahudi toplumu için bir yurt ve devlet kurulması fikri öne sürülmüştür.

Yahudiler bildiri ile İngiltere'nin manda idaresi himayesinde Siyonizm'in yıllardır amaç edindiği Filistin bölgesinde bir Yahudi devleti kurma fikrinin gerçekleşmesi için önemli bir kazanım elde etmişlerdir (Bileydi, 2005).

Bu deklarasyon, 1918 tarihinde Fransa, İtalya ve ABD tarafından kabul edilerek desteklenmiştir. Ancak İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı desteklediği Arapların da ikna edilmesi gerekmiştir. I. Dünya Savaşı ile birlikte daha önceden örgütlenen Arap milliyetçilik hareketleri kendisini açıkça göstermiştir. Bu milliyetçi hareketlerin öncülüğünü Mekke Şerifi Hüseyin yapmıştır. Şerif Hüseyin, bağımsız büyük bir Arap Devleti'ni 'da kurmak istemiştir. Bu çerçevede Şerif Hüseyin, başta İngiltere olmak üzere tüm emperyalist, sömürgeci güçlerle diyalog hâlinde olmuştur. Britanya'nın Kahire'deki yetkili üyesi Henry McMahon ile 1915 tarihinden 1916 yılına kadar süren mektuplaşmalar olmuştur. Hem Arapları hem de Yahudileri idare eden İngiltere, kurulacak Arap Devleti'nin sınırlarını, Filistin konusunu muğlak bırakmıştır. Bu denge politikasını 1917 tarihinde Yahudiler, Balfour Deklarasyonu ile lehlerine çevirmişlerdir. Büyük Britanya, 1919 Ocak ayında Şerif Hüseyin'e bir bildiri göndermiştir. İngiltere bu bildiride Yahudilerin Filistin'e dönmelerini destekleyeceklerini söyleyerek sözlerini şu şekilde dile getirmiştir: "Siyonizm hareketinin liderleri, Siyonizm'in başarısını, Araplarla dostluk ve iş birliği yaparak

sağlamaya kararlıdırlar ve böyle bir teklif de kenara atılacak bir teklif değildir” diyerek bildirmiştir. Bu bildirim ile İngiltere devleti ortamı yumuşatmayı başarmıştır. Bölgede aynı zamanda ciddi bir Suriye milliyetçiliği hız kazanmıştır. Bu milliyetçilik etkisiyle Şam’da Milli Kongre toplanarak kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Filistin’in hiçbir zaman Suriye’den ayrılmayacağı ve Filistin’de bir Yahudi yurdunun kurulamayacağı ekseninde olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın bitmesi sonrasında 1920 Nisan ayında San Remo Konferansı’nda İngiltere ve Fransa bu bölgeyi aralarında paylaşmışlardır. Buna göre Suriye ve Lübnan Fransa manda yönetimine, Irak, Filistin ve Ürdün de İngiltere manda yönetimine girmiştir. Akabinde Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) birliği 24 Temmuz 1922’de almış olduğu yirmi sekiz maddeden oluşan kararlarla Kudüs’deki Britanya sömürge idaresinin koşulları belirlenmiştir. Bu hükümlerde Balfour Deklarasyonu desteklenerek İngiltere Devletinin Cemiyet-i Akvam ilettiği ve Birliğin de onayladığı diplomatik nota ile Filistin sınırları çizilmiştir. İngiltere Filistin’i, Araplar ve Yahudilerin iş birliğiyle bağımsız bir devlet olarak hazırlamak istemiştir. Aynı zamanda 21 Eylül 1922’de Amerikan Kongresi Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul eden bir karar almıştır. Bütün bu gelişmeler Araplar ve Yahudiler arasında İngiliz manda yönetiminin başlamasından itibaren çatışmaların başlamasına neden olmuştur (Murat, 2019).

İngiliz İmparatorluğu tarih boyunca yaptığı işlerden en büyük başarısızlığı Filistin manda yönetimindeki faaliyetleri olmuştur. Britanya bir taraftan sömürgeciliği yürütmeye çalışırken öte yandan Arap halkları ve Museviler arasında iş birliğini oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bu durum beledikleri gibi olmamıştır. 1920’de Arap halklarının ilk isyanları Kudüs’te gerçekleşmiştir. Bu ayaklanma ordu birlikleri ile önlenebilmiştir. İkinci çatışma ise 1921’de Necef’te meydana gelmiştir. Araplar Yahudi yerleşim alanlarına saldırmışlardır. 1929 yılında Kudüs’te gösteriler düzenlenmiş ve bu gösteriler ülke geneline yayılarak büyük kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Araplar, Musevi yerleşiminin bitmesini, Arap topraklarının Musevilere verilmemesine ve sayı üstünlüğüne dayanan Arapların çoğunlukta oldukları bir iktidar istemişlerdir. Yahudilerin faaliyetlerine karşı birlik olmak için kurulan Arap Komitesi Yahudi göçlerinin fazlalaşması sebebiyle bir bildiri yayınlamış, 1933 tarihinde Kudüs’te bir yürüyüş yapılmıştır. Bu gösteriler sırasında Kudüs ve Nablus’ta ölenler ve birçok yaralanan olmuştur. En şiddetli çatışmalar

1936'da İngiltere'nin Kraliyet Komisyonu adı altında Filistin meselesini çözmek için bir komisyon kurma kararı ardından gerçekleşmiştir. Yaşanan çatışmalar Filistin geneline yayılarak altı ay sürmüştür. Bu çatışmalar süresince diğer Arap devletleri de Filistin'deki Araplara yardım ederek olaya müdahil olmuşlardır. Arap-Yahudi çatışmaları 1937 tarihinde da sürmüş, Galile'de iki İngiliz görevlisinin ölümü sonrasında Arap liderlerinin birçoğu tutuklanarak Filistin'den sürülmüştür. 1938 tarihinde Yahudi-Arap çatışmaları şiddetlenerek yaklaşık iki bin kişinin ölümüne neden olmuştur. Lübnan, Yemen, Ürdün, Filistin, Irak, Suriye, Fas, Hindistan, Mısır'ın da katıldığı Arap Milli Kongresi gerçekleşmiştir. Bu kongrede Balfour Deklarasyonu'nun işlevsizliği, Musevi yerleşiminin durdurulması, ikiye ayrılma düşüncesinin onaylanmaması, Kudüs'te Arap halkının gücüyle oluşmuş bir iktidarın oluşturulması hükmü alınmıştır. Araplar Museviler arasındaki savaşlar 1939 yılında da devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı itibaren Arap halkları ile Museviler Britanya'ya bağlı olduklarını açıklamış ve çatışmalar durmuştur (Bileydi, 2005).

1939 yılında İngiltere, sorunlara çözüm bulmak için Londra'da İngiliz- Arap-Yahudi konferansı düzenlemiştir. İngiltere, eğer taraflar bir uzlaşmaya varmazlarsa kraliyet hükümetinin kendi başına bir politika izleyeceğini deklere etmiştir. Konferans sonucunda bir uzlaşma olmayınca İngilizler Beyaz Dosya (White Paper) adında bir ilanda bulunmuştur. Buna göre: "Majestelerinin hükümeti Filistin'in bir Yahudi devleti haline getirilmesinin bundan böyle politikalarının bir parçasını teşkil etmediğini tek taraflı olarak beyan eder" diyerek kararlarını açıklamışlardır. Beş sene boyunca toprak alımı kısıtlanarak yıllık Yahudi göçü senede 15 bin kişiye düşürülmüştür. İngilizlerin amacı Orta Doğu'da miğfer devletlerine karşı Arap devletlerinin desteğini korumak olmuştur.

Siyonist faaliyetlerin temelinde hem savaş zamanında hem de sonrasında Filistin'e Yahudi göçü oluşturmuştur. Siyonist hareketin tarihinde ilk defa büyük miktarlarda Yahudi'nin Filistin'e giriş hakkı talep edilmiştir. 1936 ayaklanması ve ardından İngilizlerin Beyaz Dosya'yı yayınlamaya Yahudi göçünü sınırlandırmasının ardından bir İngiliz karşıtı terörizm dalgası patlamıştır. Siyonist hareket savaş koşullarında birbiriyle çelişkili iki politika izlemiştir. Bir yandan kendini Nazi Almanya'sı karşısındaki İngiltere'nin yanında konumlandırmış, diğer yandan ise

Beyaz Dosya'ya meydan okuyarak Almanya'nın yenilgisi ardından İngiliz manda yönetimi ile silahlı mücadeleye hazırlanmıştır. Britanya'nın Almanya'ya savaş ilan ettiği gün Siyonist hareket de İngiltere'ye bağlılığını ilan etmiştir. Savaşın en yoğun dönemlerinde Yahudi önderliği, mandanın sona erdirilmesine ve hatta mandaya karşı savaşılmaya dair açık hedeflerine rağmen askerî gücünü Nazizm'e karşı mücadelede Britanya'nın emrine sunmuştur. Yahudi Bürosu'nun (Jewish Agency) başı olan ve Filistin'in seçilmiş en üst düzey Yahudi idarecisi konumunda bulunan Ben-Gurion "Almanlara karşı İngiliz ordusuyla beraber sanki Beyaz Dosya hiç var olmamış gibi savaşmalı; Beyaz Dosya'ya karşı da âdeta Almanya ile harp yokmuş gibi mücadele etmeliyiz" demiştir. Yahudi halkına hâkim olan Nazi karşıtı görüşlere rağmen Siyonizm, hayallerinin gerçek olması halinde dahi bir millî Yahudi vatanı kurulması önündeki en büyük engeli manda yönetimi olarak görmeye devam etmiştir. Beyaz Dosya'nın yayınlanmasının ardından İngilizler 1939'un göçmen kotalarını uygulamakta ısrar edince Siyonist hareket Filistin'e yasal olarak Yahudi getirme iznini doldurmuş ve ardından başarılı bir illegal göç faaliyetinin içine girmiştir (Fildiş, 2017).

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Filistin'de Siyonist hareketin faaliyetleri tekrardan yoğun bir şekilde başlamıştır. Yirmi İkinci Siyonist Kongresi 9 Aralık 1946 tarihinde Basel'de Theodore Herzl'in 1897 tarihinde ilk Siyonist kongreyi topladığı salonda yapılmıştır. Kongrede daha önce 1903 tarihinde tartışılan İsrail'in Uganda'da kurulması fikrine şiddetli bir şekilde karşı çıkan ve kurulacak İsrail Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı olacak Chaim Weizmann şöyle bir konuşma yapmıştır: "Ne zaman yeni bir ülke Gestapo yönetimi altına girse, gaz odalarından mümkün olan en fazla sayıda insanımızı kurtarmak için Ulusal Yurt/Ev'in kapılarını açmak istedik. Beyaz Kitap bazı insanlar için hayatın kendisinden daha kutsal." Kongre delegelerinin çoğu Weizmann gibi Britanya mandasına karşı silahlı mücadelenin sürdürülmesi görüşüne sahip olmuştur. Yahudilerin ayakta kalabilmesi için teşkilatlanmalarının elzem olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak Siyonistler, Yahudi Ajansı'na Siyonist olmayanların alınmasını eleştirmiştir. Weizmann ise Balfour Deklarasyonu'nun tüm Yahudileri kapsadığını belirtmiştir. Weizmann, aynı zamanda Filistin'deki Arap varlığı ile iş birliği yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bu çerçevede Temmuz 1947'de toplanan Filistin Özel Komisyonu'na bölünmüş bir devlet önerisi yapmıştır. Weizmann'ın bu önerisi BM Filistin Özel Komisyonu'nda benimsenerek 29 Kasım 1947'de BM'nin

üçte ikisinin desteğiyle onaylanmıştır. ABD'deki Siyonist Teşkilatı'nın muhalefetine rağmen taksim planı BM'nin onayıyla desteklenmiştir (Ör, 2018).

1.2. Birleşmiş Milletler Taksim Planı ve Türkiye'nin Tutumu

Siyonist hareket Araplarla olan ilişkilerini asgari seviyeye indirmek için ciddi bir çaba içerisinde olmuştur. 1944'te Kudüs şehrinin belediye başkanının Arap olması yönündeki genelgeye uymayarak Araplar için ayrı bir yönetim talebinde bulunmuşlardır. Aynı zamanda Yahudi okul sisteminin faaliyete başlamasını sağlamışlardır. 1946 tarihinde Basel'de yapılan 22. Siyonist Kongresi'nde Filistin'in bir Musevi-Arap statüsüne bölünmesi Birleşmiş Milletler teklifini kabul edilmiştir. 1946 tarihinde Araplar ve Yahudiler arasında yapılan konferans sonuç vermeyince İngiltere, manda yönetimini Birleşmiş Milletler'e geri vereceğini iletmıştır. 2 Nisan 1947 tarihinde İngiltere Birleşmiş Milletler'e bildiri sunarak Filistin meselesinin Genel Kurul'da gündeme gelmesini talep etmiştir. Britanya'nın Hint sömürge yönetimin sona ermesiyle Orta Doğu artık stratejik bölge olmaktan çıkmıştır. Birleşmiş Milletler, Filistin sorununu ele almıştır. Sahada çatışmalı geçen ve alan egemenliğine dayalı bir mücadele sürerken uluslararası alanda ve Birleşmiş Milletler'de yoğun bir diplomatik mücadelenin yaşandığı bir dönem başlamıştır. 22 Nisan 1947 tarihinde Lübnan ve Suudi Arabistan Mısır, Irak, Suriye, Filistin sömürge yönetiminin sona erdirilmesini ve bağımsızlık talepleri BM gündemine alınmamıştır. Bu bağlamda Arap halkları sorunun Adalet Mahkemesinde gündeme alınmasını talep etmişlerdir. Arap devletleri şu başlıkların tartışılmasını istemiştir:

- 1- Birleşmiş Milletlerin Arap varlığı üzerindeki yetki alanının meşru olup olmadığını,
- 2- Filistinlilerin kendi varlığını, anayasal metnini ve yönetim kadrolarını seçme hakkını,
- 3- Birinci Dünya Savaşı sırasında Araplara bağımsız bir Arap devletinin kurulmasına yönelik verilen vaatleri,
- 4- Balfour Metni'nin hukuki varlığını,
- 5- Sömürge yönetimine onay verilirken Arapların Cemiyet-i Akvam üyesinden biri olmaması karşısında Filistin'deki Britanya varlığının meşru

tarafı ve Birleşmiş Milletlerin sömürge idaresi sonunda alacağı yükümlülüklerin oluşumu konularını tartışmak istemişlerdir.

Bundan sonra Arapların önerileri 21 oy aleyhte, 20 oy lehte ve 13 çekimser oyla reddedilmiştir. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler, Filistin meselesinin çözümü için bir komisyon oluşturulması kararı almıştır. İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay, Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan ve Yugoslavya'dan oluşan on bir devletli Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi kurularak incelemelerde bulunmuş, çalışmaları sonucunda çoğunluk ve azınlık planı adında iki yönerge hazırlanmıştır. Peru, İsveç, Çekoslovakya, Kanada, Guatemala, Hollanda ve Uruguay'dan oluşan üyeler bölünme fikrini benimsemiştir. Bu öneriye göre: Filistin'in mevcut sınırları içinde 1947 senesinden başlayarak iki sene devam edecek plan çerçevesinde, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti, bağımsız bir Arap devleti ve Kudüs'te Birleşmiş Milletler kontrolünde uluslararası bir alan kurulması olmuştur. Bu öneriye göre her topluluğun bir anayasal metin hazırlamasını ve bağımsızlığını elde etmesini onaylamıştır. Aynı zamanda oluşturulacak devletlerin iktisadi iş birliği içinde olmasını onaylamıştır. Diğer bir görüş ise azınlık görüşü olmuştur. Buna göre Arap ve Yahudi topluluklardan oluşan başkenti Kudüs şehri olan federasyon tipi bir devletin kurulması olmuştur. Bu teklifi İran, Hindistan ve Yugoslavya desteğini vurgulamış ancak Avustralya tarafsız oy kullanmıştır. Museviler şartlar sürerek çoğunluk planını kabul etmiş ancak Araplar her iki planın da Filistin toprak bütünlüğünü parçaladığı gerekçesiyle reddetmişlerdir (Bileydi, 2005).

Siyonist hareket taksim yönünde karar çıkartmak için bütün güçlerini devreye koymuştur. 26 Kasım'da Haiti, Yunanistan ve Filipinler karara karşı oy kullanacaklarını belirtmişlerdir. Bunun üzerine Siyonistler ABD'ye başvuru yapmışlardır. Dönemin ABD başkanı Harry Truman, seçim ve ekonomik güç sebebiyle Yahudilere bağımlı olduğundan ABD'nin tüm diplomatik gücünü birçok BM üyesi devleti taksim lehinde oylamaya ikna etmek için kullanmıştır. Bir başka önemli güç olan Sovyetler Birliği de iki nedenden dolayı taksim planını desteklemiştir. Birinci neden olarak Filistin'deki İngiliz yönetimini yok etmek, ikinci neden olarak da Filistin'e göç eden Yahudilerin çoğunluğunun Rusya, Polonya ve Orta Avrupa kökenli olmasından dolayı kurulacak bir İsrail Devleti'nin Sovyetlere müttefik olacağı ümidi olmuştur. Soğuk Savaş'ın her iki karşıt güç liderleri ABD ve Sovyetler Birliği

kendilerine Orta Doğu'da güçlü bir müttefik oluşturma fikirlerinden dolayı Filistin'in taksimi ve bir Yahudi devletinin kurulması lehinde oy kullanmışlardır.

29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada 33 evet oyu, 13 hayır oyu ve İngiltere'nin de içinde olduğu 10 çekimser oyu ile taksim planı kabul edilmiştir. ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin ortak nüfuzu ve ABD'nin bilek bükme politikaları sonucu taksim kararı verilmiştir. Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Lübnan, Suriye ve Yemen'in de içinde olduğu altı Arap devleti olumsuz oy kullanmıştır. Aynı zamanda Afganistan, İran, Pakistan, Türkiye, Küba, Yunanistan ve Hindistan da olumsuz oy veren devletler olmuştur.

İki devlet olma planı 181 no'lu hükme göre:

- 1- Filistin'deki yönetimin son bulması ile Britanya askerlerinin 1948 yılı milat kabul edilecek ve daha geç olmayacak
- 2- "Arap Devletleri Egemenliği" ve "Yahudi Devleti oluşumu" ve Kudüs ili için Birleşmiş Milletler konsey üyeleri tarafından yürütülecek özel uluslararası bir rejim,
- 3- Arap ve Yahudi devletlerinin iktisadi ve direk bir geçişi mümkün kılacak işbirliği için baraj, topraklandırma ve tarla ekimi; milletler arasındaki tren hattı, karayolları, telekomünikasyon, havaalanları, limancılık yönetimi; anlaşmalı kabul edilen bir kur para sistemi ve bir tek ecnebi dolar kuru; ortak gümrük sistemi ortaya koyma,
- 4- İki devlet düşüncesinin başarıya ulaşmasını başarmak için beş paydaşın bir Filistin Konsey'inin oluşturulması fikri savunulmuştur.

Genel Kurul'un önermesiyle Filistin Konsey'ine seçimi yapılacak delegeler orta ölçekli devletlerden seçilmişlerdir. Bu taraflar, Çekoslovakya, Bolivya, Danimarka, Panama ve Filipinler'den kurulmuştur. (Fildiş, 2012)

Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin Türk coğrafyasına yönelik politikasına ve komünizm tehlikesine karşı Araplar ile birlikte hareket etmiştir. Sovyetlerin Orta Doğu'da ulusal bağımsızlık hareketlerini desteklen açıklamaları ve Türkiye, İran ve Irak'taki Kürt aşiretleriyle temasları Türkiye'nin dikkat ettiği bir

başka durumu oluşturmuştur. Aynı dönemde ABD, Truman yardımları ve Dış İşleri Bakanı Marshall'ın yardım kararlarıyla Türk hükümeti ve Yunanlıları Rus tehditlerine karşı siyasi tavır içinde olmayı ortaya koymuştur. Tüm gelişmelere rağmen Türkiye, ABD'yle ters düşme tehlikesini göze alarak Araplar ile aynı safta yer almıştır. Arapların ABD'ye karşı tepkilerini gören Amerika yönetimi taksim kararının lehine oy vermiş olmasına rağmen Filistin'in BM vesayetine verilmesini teklif edince hem Arapların hem de Yahudilerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Türkiye'nin Filistin'e Yahudi göçüne izin vermeyeceği yönündeki tutumu da Türkiye'nin Arapların lehine tutumunu göstermiştir. Türk dış siyaseti komünizm ile Siyonizm aynı perspektifle değerlendirmiştir. Türkiye, Taksim Planına karşı aleyhte oy kullanan 12 devletten biri olmuştur. Türkiye'nin o dönemde İsviçre'de toplanacak olan Yahudi Aleyhtarlığına Karşı Uluslararası Konferansı'na temsilci göndermesine yönelik Dış İşleri Bakanı Hasan Saka'nın şu değerlendirmesi politik bakış açısının anlaşılması için önemli olmuştur:

Hasan Saka'nın Başbakanlığa hitabında Avrupa'da yükselen Musevi düşmanlığına karşı birlik olunması ve ortak bir tavır içine girilmesi gerektiğini vurguladı. Bu düşmanlığın nedenlerini bulmak için iktisadi, politik ve dini hassasiyetleri göz önünde bulundurmamız gerektiğini vurguladı. İki konuda hassas olunması gerektiği birincisi Avrupa devletlerindeki Musevi Cemaatlerinin vaziyeti, dini kurumları, ekonomik yapılarının korunması; ikinci husus Musevi düşmanlığı ile mücadele etmek için özellikle Hıristiyan ve Musevi kuruluşların işbirliği içinde olması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti 1947 tarihindeki taksim planına karşı ret oyu vermesi ve Arap ülkeleriyle aynı refleksleri göstermesi Orta Doğu'da Arap halkı tarafından olumlu karşılanmıştır (Ör, 2018).

1.3. İngiliz Manda Yönetiminin Sona Ermesi ile Birlikte İsrail'in Kuruluşu

Bölünme kararına göre Filistin nüfusunun üçte ikisini oluşturan Araplara toprakların % 43'ü bırakılırken nüfusun üçte birini oluşturan Yahudilere toprakların % 57'si bırakılmıştır. Yahudi halkına bırakılması önerilen topraklar verimli topraklar olmuştur. Çözüme yönelik plan onaylanınca Irak, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye

ve Yemen delegeleri, hükümetlerinin Genel Kurul'da kabul edilen ikiye ayrılma fikrinde olmadıklarını belirterek Filistin Konsey'inde olmayacaklarını beyan etmişlerdir. Yahudiler bölünme planını tüm yönleriyle benimsemeseler de hedeflerindeki Yahudi devletinin kurulması için kabul etmişlerdir. Araplar ise düşüncenin pratikte engellenmesi için silahlı mücadele edeceklerini söylemişlerdir. 30 Kasım 1947'de Filistin'de genel bir Arap grevi ilan edilmiştir. Tüm vilayetlerde şiddet eylemleri başlamıştır. 9 Ocak 1948 tarihinde Suriye'de bulunan Arap Özgürlük Ordusu direnişe başlayarak 2 ay içinde Kudüs'ü ablukaya almıştır. Aynı zamanda Yahudi direnişçileri tarafından karşılık verilerek abluka kırılmaya çalışılmıştır. 2 Mayıs 1948 tarihinde Britanya devleti Filistin'i terk edeceğini açıklayarak her iki toplumu baş başa bırakarak hiçbir sorunu çözmeden Filistin'den ayrılmıştır. Britanya Sömürgeler ve Hariciye Bakanlığı tarafından Britanya idaresinin son bulması ile ilgili yaptığı açıklama şu şekilde olmuştur: "Britanya hükümeti yirmi yedi yıl sürede vakıf olunmadan Araplar ve Musevileri barıştırmaya; Filistinlileri self-determinasyon hakkına alışmalarını sağlamaktır. Birleşmiş Milletler de görüşülüp uygulanan hüküm, Arap halkların karşı durması ile bu politikaya taraftar devletler ise bu alanda hiçbir müdahalede bulunmak istemedi. Çatışmaların sona ermesinden sonra Filistin'de 338 Britanya vatandaşı öldürülmüş ve ordu gücünün Kudüs'te konuşlandırılması Birleşik Krallığa yüz milyon pounda mal olmuştur. Arapların direnişinin ortaya çıkması ve milliyetçi Musevilerin amaçları, İngiliz devletinin yeni baştan asker kayıplarını telafi edemediler. Britanya devleti bu durum karşısında idaresine 15 Mayıs'ta bitirmeyi ve askerlerin şehri terk etmesini 1 Ağustos 1948'den önce bitirmesini planlamıştır". Britanya idaresi, 15 Mayıs tarihi itibarıyla bitireceğini açıklamasıyla 14 Mayıs 1948 tarihinde İsraili lider Ben Gurion yönlendirmesiyle bir araya gelen Yahudi Milli Komisyonu, Yahudi Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir (Bileydi, 2005).

İsrail Devleti'nin kuruluş ilanı, Theodore Herzl'in büyük portresinin altında Ben-Gorion tarafından okunmuştur. Ben-Gorion açıklamasında, Yahudi topraklarının İsrail halkının doğduğu topraklar olduğunu, bu topraklarda dinî ve siyasî kimliklerinin şekillendiğini belirtmiştir. İsrail topraklarından zorla gönderilmelerine rağmen Yahudi halkının buralara tekrar dönecekleri inançlarını kaybetmediklerini, geri dönmek ve özgürlüklerine kavuşmak için dua ettiklerini söylemiştir. BM'nin 29 Kasım 1947

tarihli Genel Kurul kararıyla İsrail'in kurulmasına yardım ettiğini ve İsrail'in komşu devletlere barış elini uzatmaya hazır olduğunu belirtmiştir.

Arap ülkeleri, İsrail'in kuruluş ilanı sonrası hemen harekete geçmiştir. Arap Birliği, BM Genel Sekreterliği'ne bir telgraf çekerek hukuk ve düzenin sağlanması için gözetilmesi gereken ilkeleri belirtmiştir. Uyarı yazısında, Filistin'in Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak onun hukukundan yararlanan ve meclisinde temsil bulan bir bölge olduğunu, halkının çoğunluğunun Arap olduğunu, Yahudilerin ise küçük bir azınlık olduğunu ve bunların diğer bütün insanlar gibi eşit haklardan yararlandığını belirtmişlerdir. İngiltere'nin Filistin dâhil olmak üzere Asya'daki tüm Arap ülkelerinin bağımsızlığını tanıdığını belirtmişlerdir. Balfour Deklarasyonu ile bir Yahudi Devleti kurulmasının ima edilmediğini bildirmişlerdir. Filistin'in Arap dünyası için manevi yerinin öneminden bahsederek buranın bir Arap ülkesi olduğunu tekrarlamışlardır. Bu kararın kabul edilmeyeceğini ve kararın uygulanması sonucunda barışın ve düzenin bozulacağını vurgulanmışlardır.

Yahudi Devleti'nin ilanından sonra başta Avrupa'daki Yahudiler olmak üzere dünyanın birçok yerindeki Yahudiler yeni kurulan İsrail Devleti'ne ve David Ben-Gorion hükümetine desteklerini duyurmuşlardır. Kuruluş ilanından on bir dakika sonra ABD, İsrail'i fiilen tanıdığını açıklamıştır. Ve bu kararını Orta Doğu'daki büyükelçiliklerine iletmiştir. Sovyetler Birliği de iki gün sonra hukuken İsrail Devleti'ni tanımıştır (Ör, 2018).

1.4. 1948 Arap-İsrail Savaşı

Yahudi Devleti'nin kuruluşunun ilan edildiği bildiriden sonra devletin oluşumunu reddeden Ürdün, Suriye, Mısır, Lübnan ve Irak birlikleri üç koldan İsrail'e karşı saldırı başlatmıştır. Suudi Arabistan'da lojistik ve para desteğinde bulunmuştur. Çatışmaların şiddetlenmesi ile Filistin kıyılarını kuşatmaya alan Amerika ve Birleşik Krallık mühimmat taşınmasını engellemeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya kanalıyla silah, insan ve teknolojik takviyesi İsrail Devleti'nin toparlanmasını ve savaşta üstünlük sağlamasını ortaya çıkarmıştır. Bu durum Arapları zor durumda bırakan bir yaptırıma dönünce ABD hem Araplara hem de Yahudilere silah satışının önünü açmıştır. İngiltere Araplara, Sovyetler Yahudilere silah temin ederek aynı zamanda her iki devletin dolaylı olarak mücadele ettikleri bir alan ortaya

çıkmiştir. Aynı zamanda Ürdün'e İngiliz yardımı Yahudileri rahatsız etmiş ve ABD ile İngiltere'nin de çeşitli alanlarda çelişmesi durumunu ortaya çıkartmıştır. İsrail Devleti, ABD üzerinde baskıyı arttırarak İngiltere ve Batı Avrupa devletlerinin İsrail Devleti'ni tanınmasını isterken, Araplar da bir an önce savaşı sonuçlandırıp İsrail Devleti'nin varlığını başlamadan sona erdirmeye çalışmışlardır. Ancak İsrail Devleti'nin planlı sevk ve idaresi ve teknolojik askerî gücüne karşı başarılı olamayan Araplar önemli toprak kayıplarını yaşamışlardır (Kemiksiz, 2018).

16 Mayıs günü Mısır ordusu Yerim'de yenilerek Necef çölü civarına çekilmiştir. Arap lejyonu 19 Mayıs günü Kudüs'e saldırmış ve Yahudi mahallelerini ele geçirmiştir. BM Genel Sekreteri Trygve Halvdan Lie, 20 Mayıs günü İsveçli kont Folke Bernadotte'yi alternatif çözümler bulmak için görevlendirmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 22 Mayıs 1948 günü ateşkes çağrısında bulunmuştur. 4 Haziran'da Mısır donanması Tel Aviv kıyılarından uzaklaştırılmıştır. Suriye ordusu 6 Haziran'da başlattığı saldırı başarısızlıkla sonuçlanınca Arap kuvvetleri Celile Denizi yakınlarında küçük bir bölgeye toplanmışlardır (Ör, 2018).

Aynı zamanda Mısır'ın Negev çölünde ele geçireceği bir bölge karşılığında İsrail'i tanıma yaklaşımları Ben-Gorion tarafından karşılık bulmamış ve Mısır'a karşı Ürdün'ün tarafsız kalacağını tahmin etmiş ve İsrail ordusunu Mısır'a karşı taarruza geçirerek Negev'in tamamını ele geçirmiştir. İsrail'in Ürdün Kralı Abdullah ile yakaladığı bu özel ilişki ve çelişkiyi ustaca kullanması Arap birliğinin birbirine düşmesini ve İsrail'in savaştan galip çıkmasını sağlamıştır (Öztürk, 2004).

İlk ateşkes 10 Haziran'da imzalanmıştır. 17 Eylül 1948 tarihinde BM temsilcisi olan Kont Bernadotte'nin sunduğu öneri sonunda Kudüs'te bir Yahudi eylemci tarafından öldürülmüştür. Bu feci olaydan sonra sunulan teklife göre; sığınmacıların barış ortamı içinde yuvalarına geri dönmesi sağlanmalı ayrıca dönenlerin ev ve arazi değerlerinin belirlenip tazminatlarının ödenmesi kararlaştırıldı.

Bu suikast, BM Genel Sekreterliği tarafından doğrudan BM'nin Filistin'deki varlığına saldırı olarak değerlendirilmiştir.

Temmuz ayında İsrail kuvvetleri saldırıya geçerek Mısır ordusunu Filistin bölgesinden çıkarmıştır. Ekim ayında İsrail ordusu Beşerşeba'yı ele geçirerek Mısır yolunu sağlama almıştır. 1949 yılının Ocak ayında Mısır ordusunun bir bölümü

Necef'te abluka altına alınmıştır. Sina Yarımadası'nda Mısır sınırını geçmişlerdir. Bunun üzerine Mısır yenilgiyi kabul ederek ateşkes görüşmelerine katılmayı kabul etmiştir (Ör, 2018).

Arapların savaşı kazanamayacaklarının anlaşılmasıyla 1949 tarihinde yapılan ateşkes anlaşmasıyla nihai olmayan sınırlar belirlenmiştir. Buna göre Filistin toprakları İsrail, Mısır ve Ürdün arasında paylaşılmıştır. İsrail Devleti, bir arada ve savunması mümkün olan bir toprağa sahip olmuştur. Filistin'deki Araplar taksim planına göre ellerinde olması gereken toprakların büyük bir bölümünü kaybetmişlerdir. Yaklaşık 150 bin Arap İsrail, 450 bin Ürdün, 200 bin de Mısır yönetiminde kalmıştır. 750-800 bin civarında Arap da mülteci durumuna düşmüştür. İsrail Devleti, Arapların yerlerini savaşın bir sonucu olarak kendilerinin terk ettiğini ileri sürmüştür. İsrail Devleti, 1948-1951 yılları arasında ülkeye giden 600 bin civarında Yahudi'yi Araplardan boşalan köylere, kentlerdeki binalara, çiftlik arazilerine yerleştirerek demografik yapıyı kendi lehine değiştirmiştir (Kemiksiz, 2018).

1.5. Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye'nin Tutumu

BM'nin taksim kararı açıklamasının ardından yaşanan çatışmaların ardından 1948 Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. 14 Mayıs 1948 tarihinde BMGK, Filistin Halkı Komisyon'un faaliyetlerini bitirmiştir. BM, İsveç Kralı'nın yeğeni İsveç Kızılhaç Teşkilatı Başkanı Kont Folke Bernadotte'yi arabulucu olarak atamıştır. Bernadotte'nin çalışmalar ve araştırmalar sonucunda 29 Kasım 1947 tarihli BM Taksim Planı'nı değiştiren bir anlaşma tasarısı sunmuştur. Bu tasarıya göre İsrail'in tanınması ve bazı toprak düzenlemelerinin yapılması önerilmiştir. Kral Abdullah'ın fikirleriyle örtüşen bu öneriler hem Araplar hem de Yahudiler tarafından reddedilmiştir. 17 Eylül 1948 tarihinde Bernadotte Yahudi örgüt Stern tarafından öldürülmüştür. Bernadotte, ölmeden önce Kudüs'ün özel bir statüsü olması, İsrail Devleti'nin varlığının kabul edilmesi, Filistin halkının vatanına dönmesi ve Filistin meselesi için bir uzlaştırma komisyonunun kurulmasını önermiştir. BM Siyasî Komitesi 2 Aralık 1948 tarihinde üç ülkeden oluşan bir uzlaştırma komisyonu kurulmasını kararlaştırmıştır. Sovyetler Birliği ve doğu bloğu ülkeleri Batılı ülkelerin Orta Doğu'da baskısının artacağı kaygısıyla komisyonun kurulmasını karşı çıkmışlardır. İsrail'in kısmen kabul ettiği bu

durumun 7 Aralık 1948 tarihli oylamada 15 ret, 8 çekimser ve 35 evet oyu ile komisyonun kurulması kararlaştırılmıştır. Kararın ardından BMGK daimi 5 üyesi toplanmış yapılan toplantıda arabulucu rolü oynayacak olan bu komisyona ABD, Fransa ve Türkiye seçilmiştir. Birleşik Devletlerin Yahudileri desteklemesi, Fransızların tarafsızlığı, Türkiye'nin de Müslüman Arapları destekleyeceği tahmininden dolayı bir denge oluşacağı düşüncesiyle bu üç devlet Uzlaştırma Komisyonu'na seçilmiştir. Komisyonda Türkiye'yi bir zamanların İttihatçı gazetecisi Hüseyin Cahit Yalçın, ABD'yi Paul Porter ve Mark Ethridge Fransa'yı Claude de Boissagner temsil etmiştir. Türk Hükümeti, işbirliği çalışmalarına ret eden Arap devletleriyle hareket etmeyerek Arapların tezlerinden uzaklaşmıştır. Komisyon çalışmalarında Türkiye, tarafsız bir siyaset izleyerek Arapları destekleyen tutumundan hızlıca uzaklaşmıştır. Türkiye'nin bu tutumunu Batı ülkeleriyle kurduğu stratejik iş birliği ve İsrail'in savaşta kurduğu askerî üstünlük gibi önemli gelişmeler belirlemiştir. İsrail'in savaş sahasında kurduğu askerî üstünlük Türkiye'nin İsrail'e karşı sempatisini sağlamıştır. Türkiye bu tutumuyla Filistin meselesinde Arap tezlerinden uzaklaştığını göstermiştir (Baş, 2019).

Komisyon, bölgelerin sınırları, mülteciler ve Kudüs'ün statüsü olmak üzere üç temel sorun üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Arap Devletlerinden Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye Nisan ayında Lozan'da bir konferansta bir araya gelerek İsrail ile birer protokol imzalamaları ve bölünme kararıyla çizilen sınırları görüşmelerin başlangıç noktası olarak kabul etmeleri sağlanmıştır. Arap devletlerinin ilk etapta mültecilerin iadesi için baskı yapması karşısında İsrail'in bölgesel soruna öncelik vermesi ısrarı nedeniyle komisyonun 1949 yılı görüşmeleri kesin bir sonuç elde edilemeden sona ermiştir (Ör, 2018).

1.6. 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın Sonuçları ve Türk Basımına Yansımaları

1948 Arap-İsrail Savaşı sonucunda İsrail Devleti avantajlı çıkan devlet olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Arap ülkelerini yenilgiye uğratan İsrail Devleti, sahip olduğu sınırları genişleterek Filistin topraklarının yaklaşık 4/5'ine hâkim olmuştur. Nüfusu göç yoluyla iki katına çıkartarak Celile, Necef ve Kudüs'ün batı kısmını da alarak bölgedeki varlığını meşrulaştırmıştır. Kudüs'te Ürdün ile birlikte İsrail hâkim olmuş, Filistin'in geri kalanı Ürdün ve Mısır arasında pay edilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği iki devletli kararına göre Filistin Arap Devleti, bölgedeki Arap ülkeleri ve İsrail tarafından bölünerek ortadan kaldırılmıştır. Coğrafyadaki Arap ülkeleri arasındaki çelişkiler sürerken Yahudi Devleti, Amerika ve Rusya'nın desteğiyle 11 Mayıs 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler üyeliğine 27 evet, 12 hayır ve 9 çekimser oyla dâhil olmuştur. Ancak İsrail Devleti BM üyeliğine seçilmesine rağmen BM'nin mülteciler konusundaki kararları ve kendisine ayrılan sınırların dışına çıkmama kararlarına uymamıştır. İsrail Devleti'nin izlediği politikalara karşı Lübnan, Irak, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen'den oluşan Arap devletleri Rusya ve İsrail'e karşı birlikte hareket etme yolunda ilerlediler. Arapların yaptıkları anlaşmaya göre Arap askerlerinin toplu eğitim-donat faaliyetlerinin sağlanması için bir komisyon kurulması ve bu kararların her Arap devletinin parlamentosunda onanması kararlarını almışlardır. Bir taraftan Arap devletleri kendi aralarında birliği korumaya yönelik kararlar alırken diğer taraftan İsrail devletinin Ürdün ile yaptığı anlaşma gereği Kudüs şehrini aralarında paylaşmış olmaları durumu farklılaştırmıştır (Bileydi, 2005).

Türkiye kamuoyunda genel olarak Sovyetlerin Yahudileri desteklemelerinden dolayı Arapların desteklenmesi gerektiği düşüncesi ağırlıklı bir görüş olarak savunulmuştur. Ancak nihayetinde bir tarafsızlık tavrıyla onları uzlaştırmaya çalışmanın daha doğru bir tavır olacağı görüşü hâkim olmuştur. 1949 tarihinde ABD Başkanı Truman'ın Türkiye'yi batı bloğuna yakın tutmak için uyguladığı Truman Doktrini sayesinde Türkiye'ye yardım etmesi Türkiye'nin politikalarında farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 30'dan fazla devletin İsrail Devleti'ni tanınması ve Birleşik Devletlerin 31 Ocak 1949 tarihinde İsrail Devleti'ni resmen tanınması büyük etki yaratmıştır. Türk Hükümeti 28 Mart 1949 tarihinde İsrail Devleti'ni tanıyan ilk İslam devleti olmuştur (Duman, 1995).

Türkiye Hariciye Bakanı Necmettin Sadak, 29 Mart 1949 tarihinde İsrail Hariciye Bakanı Levi Eşkol'e Türkiye Cumhuriyeti'nin İsrail Devleti'ni resmen tanıdığını belirten bir mektup yazmıştır. Mektubunda İsrail Devleti'ni tanıma konusundaki gecikmelerinin sebebini Arap dünyasını duygularına karşı olana hassasiyetlerinden kaynaklandığını ancak mevcut durumda birçok devletin İsrail'i tanıdığını ve birçok Arap devletinin kendileriyle müzakere yaptıklarını dolayısıyla kendilerinin de artık İsrail Devleti'ni tanınmasının vakti geldiğini belirtmektedir. Bu

konuda Arap dünyasının da anlayışlı davranacaklarını umarak İsrail Devleti'nin Orta Doğu'da bir genişleme ve tecavüz unsuru şeklinde değil de bir barış ve uzlaşma pratiğine sahip olmasını umduklarını belirtmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1949).

Devlet Reisi İsmet İnönü, 1 Kasım 1949 tarihinde TBMM'nin açılış oturumunda Yahudi Devleti'nin kuruluşundan duyduğu memnuniyeti dile getirerek Türkiye Cumhuriyeti devletinin dış politikasının bu konudaki olumlu yaklaşımını belirtmiştir. Aslında bir yandan İsrail Devleti'nin tanındığını açıklarken bir yandan da İsrail Devleti'nin uygulaması gereken politikaları belirtmiştir. Türkiye bu tavrıyla Araplardan uzaklaşarak kendisini Batı kesimine yakın tutmuştur (Erdoğan, 2005).

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni resmen tanıması Lübnan Devleti tarafından sürpriz olarak değerlendirilmiş bunun önemini ve Orta Doğu siyasetinde önemli gelişmelere vesile olacağını belirtmiştir. Ankara'daki resmi çevreler bu durumun beklenmeyen bir durum olmadığını, bu kararın bu kadar gecikmesinin Türkiye'nin Arap dünyasının hassasiyetlerine karşı ne kadar duyarlı olduğunu göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir (Akşam Gazetesi, 1949).

Ulus Gazetesinin 30 Mart 1949 tarihli makalesinde, İsrail Devleti'nin hükümetinde yer alan başbakan ve dışişleri bakanı dâhil üç bakanın hukuk eğitimlerinin Türkiye'de yapmış olduklarını dolayısıyla ülkemizi ve halkımızı iyi tanıdıklarını bunun karşılıklı ilişkilerimizde olumlu sonuçlar doğuracağını belirten bir yazı kaleme alınmıştır. Tüm bunların Orta Doğu siyasetinde barışçıl politikaların oluşmasına vesile olması temennisi dile getirilmiştir (Ulus Gazetesi, 1949).

1.7. 1948-1950 Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri

Orta Doğu bölgesi ile ilgili önemli kararların alınmasında bölge devletlerinden ziyade Washington, Moskova ve Londra'nın kararlarının ve mücadelelerinin belirleyici olduğu bir gerçektir. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin gidişatı bölgedeki hegemonya çatışmasından etkilenmiştir. Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleriyle ilişkisinde Batı dünyasıyla olan ilişkileri belirleyici olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Batılı devletler ile ilişkilerini geliştirme gayreti içerisinde olmuştur. Bu sebepten dolayı Arap devletleriyle ilişkilerde soğukluklar oluşmuştur. ABD, Türk dış politikasında önemli bir konumda olmuştur. Türkiye, 1950 yılının ikinci yarısında Batı'ya bağlılığını üst seviyeye çıkartmıştır. Türkiye, 1947 tarihindeki

Filistin'in taksimi için Arapların tavrından dolayı aleyhte oy kullanmış olması hem İslam'a saygı hem de kurulacak bir İsrail Devleti'nin Sovyetlere müttefik olacağı kaygısıyla olmuştur. Ancak Batılı devletlerin İsrail'in kurulmasına verdikleri destekten dolayı 1948 tarihindeki Arap-İsrail Savaşı'nda tarafsız kalmış ve 1949 tarihinde da İsrail Devleti'ni tanımak zorunda kalmıştır. Aynı yılın Aralık ayında iki ülke diplomatik temsilci değişimini gerçekleştirmiştir. Batı faktörü Türkiye-İsrail ilişkilerinde ilk somut etkisini göstermiştir. Stalin'in toprak talebi ve boğazlar üzerinde talepleri karşısında Batı'ya yönelen Türkiye, dış politikada Batı yanlısı bir çizgi izlemiştir. Türkiye, Truman Doktrinine kadar Arap devletlerinin tarafında bir politika izlerken Truman yardımlarını almaya başladıktan sonra ABD çizgisinde bir tutum izlemiştir. Batı faktörü, Türkiye'nin politikasında belirleyici olmuştur. Batı'ya laik, modern bir devlet olarak görülmek isteyen Türkiye, aynı zamanda Yahudi halkının yaşadığı sıkıntıların artık son bulmasını istemiştir. İsrail'in ABD medyasının üzerinde etkisinin farkında olan Türkiye, Yahudi lobisinin ulular arası gücünden ve ABD üzerindeki etkisinden yararlanmak istemiştir. Bu durum İsrail için de değerli bir durum olmuştur. Orta Doğu'da izole edilmiş olan İsrail, Türkiye'nin desteğiyle bir çıkış noktası yakalamıştır. Bu durum Arap devletlerinin tepkisini çekmiş ve bu tepkilerden dolayı 11 Mayıs 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler'de İsrail'in üye olması için sunulan reyde Türkiye oy kullanmamıştır. Türk kamuoyunun İsrail'i kolay kabul etmesinin bir diğer yönü de tarihsel olarak Yahudi ve Türk halkının birlikte yaşadıkları kader birliği olmuştur. Araplarla çok daha sıkı bir ilişki yaşanmış olsa da Arapların Birinci Dünya Savaşında yaptıkları isyanlar ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması Türkiye açısından unutulmayan bir gerçeklik olarak kalmıştır. 1950 tarihinde Türkiye'nin kendini korumak için içine girdiği arayışlar sonucu o dönemde meydana gelen Kore Savaşı'nda savaşa girerek bir nevi güvenliği büyük bedeller karşılığında satın almıştır. Arapların tam tersine tarafsız kalarak Nasır yanlısı Arap ülkelerinin Sovyetlere yaklaşması Türkiye'nin Arap ülkelere karşı tavrı almasına neden olmuştur. İsrail'in ABD'yi destekleyen politikaları sürdürmesi İsrail ile ticaret anlaşmalarının yapılmasına olanak sağlamıştır. Türkiye, İsrail'den Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve uluslararası finans çevrelerinden Türkiye'nin pozisyonunu ve kredi notunun yükseltilmesi konularında destek beklemiştir. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi sonrasında Türkiye'deki İslamcı tepkiler Türkiye-İsrail ilişkilerinde etkileyici olmuşsa da belirleyici olamamışlardır (Öztürk, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN BATI BLOĞUNA GİRME ÇABALARI VE TÜRKİYE- İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Türk Dış Politikasında Batı Faktörü ve Türkiye-İsrail ilişkilerine Etkileri

Türkiye’nin dış politikasını önemli oranda etkileyen gelişmeler II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanmıştır. Sovyetler Birliği’nin Boğazlar üzerinde çift taraflı hâkimiyet talepleri, Akdeniz’e geçime tehditleri ve komünizmi yayma ve tesis etme hedefleri Türkiye’nin dış politikasında Batı’ya yönelmesine neden olmuştur. 4 Nisan 1949 tarihinde NATO kurulmadan önce CHP hükümeti NATO’ya girmek için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD’ye giderek 31 Mart 1949 tarihli İsmet İnönü’nün ABD Başkanı Truman’a yazdığı şu mektubu iletmiştir:

“Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak’ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Türk Dış Heyetine yetki ve Washington’da yüce Amerikan heyetiyle ilişkide bulunmak üzere Amerika devletine yolculuğundan istifade ederek hem Türk Milleti tarafından hem şahsım Büyük Amerikan Milletine ve değerli Başkanına karşı duyulan sevgi dolu arkadaşlığı ve yoğun duyguları göstermek için Majestelerine bu mesajı gönderiyorum. Dış İşleri Bakanımızın temasları ve konuşmaları esnasında tam bir hüsnü kabule daima mazhar olacağından ve memleketlerimizi bağlayan sıkı dostluğu ve karşılıklı münasebetlerimizi vasıflandıran samimî İşbirliğinin daha ziyade kuvvetleneceğinden şüphe etmiyorum. Türkiye’ye haiz olduğu emniyeti vermekten hâli kalmamış bulunan kiyasetli ve uyanık siyasetiniz benim bu husustaki kanaatimi takviye eylemektedir. Bu münasebetle dünyanın geçirmekte bulunduğu en nazik devrelerinden birinde bize, Amerika Birleşik Devletlerince yapılan ve bütün Türk Milletinin derin şükranlarını mucip olan pek kıymetli askerî yardımını hassaten zikretmek isterim. Gerek şahsi saadet ve sıhhatiniz ve gerek Amerika Milletinin refahı için en iyi temennilerimi sunar ve derin saygılarımın kabulünü dilerim. Bay Başkan. İsmet İnönü” (Turan, 2004).

Bunun karşılığında 26 Nisan 1949 tarihli mektupla ABD Başkanı Truman şöyle bir cevap vermiştir:

“Saygıdeğer, yüce Dış İşleri Bakanınız sayın Necmettin Sadak’ın girişimiyle zati alilerinizin bana göndermek nezaketinde bulunduğu yüce mektubu yoğun bir duygu denizinde aldım. Türkiye’deki halkların Birleşik Devletler halkına karşı duymakta olduğu arkadaşlık ve sevgi gösterilerini zati alilerinizin cömert bir hisle karşılık vermeleri, bende özel hissiyat uyandırdı. Sizin de gösterdiğiniz gibi, bu duygular zatımda ve Amerikalıların görüşüdür. Tarihin bu kritik zamanında Amerika Devleti’nin yapmış olduğu silah tedariki için Türkiye Devletinin ve halkının teşekkür ifadelerini zatınızdan dinlemek ben deniz için büyük bir onur oldu. 1947’de Türk Yardım Programının kabulü, Türkiye –Amerikan devleti ilişkilerinde yeni bir başlangıç oluşturmuştur. Teknoloji ve bilimin ilerlemesi sayesinde artık her cisim ve nesne birbirine yakındır. BM yasalarındaki ortak hedeflerle donanmış olan Amerika ve Türkiye, bu vesileyle dünyanın geniş sahalarında insanlara hatta tüm canlılara zarar veren oluşumları engellemesi ve saldırgan politikalarına son verilmesi gayesiyle birlikte hareket etmek hususundaki azimlerini göstermişlerdir. O senenin 12 Mart günü kongreye gönderdiğim mesajda dedim ki: ‘Birleşik Devletlerin siyaseti, silahlandırılmış zümreler tarafından veya dış baskılar ile esir altına alınmak girişimlerine karşı mücadele eden özgür toplumlara yardımcı olmak yolunda olması gerektiğine inanıyorum. Özgür halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesine yardım etmemiz gerekliliğine inanmaktayım.

Söyledikleri, o vakitte olduğu kadar bugün de bütünüyle benim duygularımı ve devletimin politikalarını ilettikleri için söylüyorum. Dış İşleri Bakanı Sadak’ın zekâsı, duruşu ve dünyadaki sorunları yapıcı bir düşünüşle, Dış İşleri Bakanı ve bizzat benim kadar bu seyahatinde temas ettiği diğer Amerikalı resmî görevliler tarafından da çok takdir edilmiştir. Bay Başkan; eminim ki, kendisi Birleşik Devletlerin bu müşkül zamandaki siyaseti ve dâvaları hususunda tam bir anlayışla memleketimizden ayrılmaktadır. Şundan da ayrıca eminim ki, Bay Sadak, Kuzey Atlantik Antlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye ve NATO sahası haricindeki diğer milletlerin bağımsızlık ve meşruiyetlerinin idaresi konusunda Birleşik Devletlerde duyulan ilginin hiçbir durumda azalmadığı ve aksine olarak, Atlantik Antlaşmasına dâhil memleketlerin ortak güvenliğini artırmak suretiyle bu ittifakın meydana gelmesinin, aynı zamanda,

Türkiye'nin de güvenliğini artırdığını kabul etmekteyiz. Öncelikle Yunan ve Türk heyetlerinin öne sürdüğü öncelikler, ittifak ile Uluslar topluluğunun özgürlük taraftarı toplumlarında karşılık bulmuştur. Zati alilerinizin sağlık ve mutluluğu Türk İnsanın kalkınmasının devamı ve huzurunu devam ettirmesini en içten duygularla isterim” (TBMM Tutanak Dergisi, 1949).

Türkiye ile ABD arasındaki bu karşılıklı iş birliği mesajlarına rağmen 12 ülkenin imza attığı NATO'ya Türkiye alınmamıştır (Ör, 2018).

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üç ana temel üzerinde politikalarını şekillendirmiştir. Birinci unsur Avrupalı devletlerin ordu gücü, iktisadi ve politik devamlılığını sağlamak, ikinci unsur Avrupalı devletleri Amerika'nın koruyucu nükleer şemsiyesi altına almak ve üçüncüsü de ABD önderliğinde sıkı bir iş birliği içerisinde Avrupa'nın gücünü dünya ölçüsünde bir savunma için örgütlemek olmuştur. Bunların birinci hamlesi, Truman Doktrini ve Marshall Planı, ikinci hamlesi Kuzey Atlantik Antlaşması, üçüncü hamlesi de NATO'nun örgütsel mekanizmasının kurulması olmuştur. Türkiye'nin ABD ile ilişkileri bu üç temel çerçevede gelişmiştir. Türkiye'nin Batı ile ilişkisi ABD ile olan ilişkilerinin paralelinde gelişmiştir. Batı ülkeleriyle ilişkilerin ağırlık merkezini her zaman ABD ile olan ilişkiler oluşturmuştur. ABD, Truman Doktrini ile Sovyet genişlemesini çevrelemeyi ve ABD'nin ekonomik ve siyasal anlayışının genişlemesini sağlamayı amaçlamıştır. Bu hedef temelinde Sovyetlere karşı Yunanistan ve Türkiye'yi askerî ve ekonomik yardımlar ile güçlendirmeyi amaçlamıştır. Truman Doktrini sonrasında yürürlüğe giren Marshall Planı, dünyada Sovyetler ile ABD öncülüğündeki Batı arasındaki Soğuk Savaş dönemini açmıştır. Türkiye, Truman Doktrininin açıklanmasından sonra dış politikasını Batı'ya sıkı bağlarla bağlanma felsefesi ilkesi üzerine kurmuştur. Türkiye'nin askerî ve ekonomik olarak dışa bağımlı olması onun Truman Doktrinine sıkı sıkıya bağlanması durumunu ortaya çıkartmıştır. Marshall Planı, Türkiye'nin ekonomik yardım isteklerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Ancak 1951 tarihinden itibaren uygulanan Ortak Savunma Programı çerçevesinde önemli bir askerî yardım almıştır. Türk yöneticiler ekonomik ve askerî yardım ihtiyacının karşılanmasında en iyi kaynak olarak ABD'yi görmüşlerdir. Dolayısıyla bu durum ABD ile ilişkilerin ana unsuru olmuştur. Demokrat Parti iktidarı döneminde de bu durum aynen devam etmiştir. 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ne giren Türkiye yöneticileri kendilerini

Avrupalı bir devlet olarak kabul etmiş ve Batı dünyasının ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir (Öztürk, 2004).

Demokrat Parti iktidara geldiğinde, Türkiye daha önceden Avrupa Konseyi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olmuştur. Türkiye, 1950 yılının Ağustos ayında NATO'ya resmen başvuru yapmıştır. Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlamasıyla süreç farklı bir evreye girmiştir. Türkiye ilk asker gönderen ülkelerden biri olmuştur. İlk birlik 4500 askerden oluşan bir tugay olmuştur. Savaş boyunca 25 bin Türk askerî çatışmalara katılmış, 6 binin üzerinde kayıp verilmiştir. Kore Savaşında Türk ordusunun gösterdiği üstün performans o dönemin ulusal gazetelerinde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. "Tugayımız Kore harp tarihine bir destan daha kazandırdı. Bir bölüğümüz bine yakın Çinliyi öldürdü" başlığıyla yayınlanan haberde, "Kızıkların açtıkları gedik kapatılmıştır." gibi müttefik kuvvetlerle birlikte gösterin başarılarına atıf yapılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1951).

ABD ve İngiltere'nin Türkiye ile giriştiği stratejik diyalog ve iş birliği sonucunda Kore Savaşı'ndaki askerî performans sonucunda Türkiye, 20 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yapılan toplantıda NATO'ya üyeliği oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu durum Türkiye'nin kendisini Batılı güçlerle eşit bir şekilde hissetmesini sağlamıştır. Bu durum 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin resmen kabul edilmesiyle pekiştirilmiştir. Ottawa Beyannamesi ile 12 devletin temsilcilerinin Türkiye ve Yunanistan'ın tam üyeliğini tasdik etmişlerdir. Bu durum karşısında Sovyetler Birliği, Mısır'a böyle bir pakta katılması durumunda bunun dostça bir davranış olarak görülemeyeceğini belirten bir nota ile Sovyetlerin Kahire elçisi tarafından Mısır Dışişleri Bakanlığına iletmiştir. Sovyetler bu gelişmeye karşı tepkisini Mısır üzerinden yaparak Orta Doğu'daki politik duruşunu göstermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1951).

Türkiye'nin kendisini Batı bloğunun bir parçası konumuna getirmesi politik olarak çizgisini şekillendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede İsrail ile ilişkilerinde ve Arap devletleriyle ilişkilerinde Batı bloğuna yakın bir siyaset izlemiştir. Türkiye, Orta Doğu Komutanlığı rolüyle Batı ile stratejik iş birliği konumuyla Arap bloğunun politikalarına aykırı bir şekilde İsrail ile ilişkilerini çeşitlendirmiştir. İsrail Devleti de Türkiye ile ilişkilerini bu çerçevede düzenlemiştir. Öyle ki İsrail, sınır güvenliğini oluşturmak ve yapılan ateşkes anlaşmalarının ihlal edilmesine ilişkin görüşmelerin

yapılması için ABD, İngiltere ve Fransa ile yapılacak toplantıya Türkiye'ye de çağrıda bulunmuştur. Bu ilişkiler yapılan ticari anlaşmalarla geliştirilmiştir. Demokrat Parti iktidarının Mayıs 1950'de yönetimi devralması sonrasında Arap bloğuna karşı İsrail'in desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. 4 Temmuz 1950 tarihinde Türk ve İsraili heyetler tarafından yapılan ticari ilişkiler ve ödemeler dengesi anlaşmasının hüküm maddeleri şu şekilde olmuştur:

- 1- Türkiye ile İsrail Devleti arasındaki ticari mübadeleler her iki memlekette yürürlükte bulunan genel ithalat ve ihracat rejimlerine uygun olarak yapılacaktır.
- 2- Türkiye Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti işbu anlaşmanın yürürlük süresi zarfında, genel rejimlerinin çerçevesi içinde birbirlerine ithal ve ihrac lisansları vermek hususunda her türlü kolaylığı göstermeyi taahhüt eder.
- 3- İşbu anlaşmanın yürürlük süresi zarfında yapılacak ticari mübadelelere ait ödemeler, bugünkü tarihte imzalanan Ödeme Anlaşması hükümlerine göre tesviye olunacaktır.
- 4- İşbu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından sonra her iki taraftan sevk edilen mallar için akitlerden her biri ihrac eden tarafın yetkili makamlarınca verilmiş ve ilişik örneğe uygun bir menşe şahadetnamesi isteyebileceklerdir. Bedeli (100) Türk lirasını veya başka bir para ile bu meblağın eşitini aşmayan göndermeler için menşe şahadetnamesi aranılmayacaktır.

Kore Savaşı'nın sürdüğü bir dönemde yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin dış politikasının anlaşılması açısından önemli olmuştur. Arap ülkelerinin anti-İsrail politikasına karşın Türkiye'nin İsrail ile geliştirdiği stratejik ilişkiler İsrail için de bu baskılara karşı bir çıkış olarak görülmüştür. Batılı ülkelerin desteğiyle gelişen bu ilişkiler sonucu Hayfa 'da bir fahri konsolosluk kurulmuştur (Ör, 2018).

Aynı zamanda askerî alanda Türkiye- İsrail arasında askerî iş birliği gelişmiştir. Ancak bu durum son derece gizli bir şekilde yürütülmüştür. Arapların bu konudaki suçlamaları kesin bir dille reddedilmiştir. Aynı zamanda kültürel ve sportif faaliyetler konusunda ilişkiler gelişmiştir. ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler geliştikçe Türkiye-İsrail ilişkileri de ilerleme kaydetmiştir. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki 1950'li

yılların ikinci yarısında doruk noktasına ulaşmıştır. Mısır'da Nasır rejiminin Orta Doğu'daki aktif siyaseti, Sovyet tehlikesi ve ABD'nin baskıları Türkiye'nin İsrail'e yakınlaşmasını sağlamıştır (Duman, 1995).

2.2. Bağdat Paktı ve Türkiye-İsrail İlişkileri

ABD, Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanının gelişmemesi için yardımlar sağlayarak Orta Doğu'da kendisine müttefikler sağlamak için ülkelerarası iş birlikleri oluşturmuştur. Bu çerçevede Bağdat Paktı'nın oluşması için öncülük yapmıştır. Türkiye ile Pakistan arasında başlayan ikili antlaşma daha sonra İran, Irak ve İngiltere'nin de katıldığı bir organizasyonla Bağdat Paktı kurulmuştur. Sadece Irak'ın değil diğer Arap devletlerinin de pakt içerisinde yer almasını hedef alan bu organizasyondaki amaç Sovyetler Birliği'nin güneye inmesini engellemek olmuştur. Bu organizasyon Türkiye'ye Batı ile Orta Doğu arasında bir köprü konumunu doğurmak amaçlanmıştır. DP hükümeti, diğer Arap devletlerini bu pakta dâhil etmek için yoğun diplomasi trafiğine girişmiştir. Mısır, yapılan görüşmelerde pakta katılmamıştır. Bu durum Suriye ve Lübnan'ın da pakt içerisine girmemesinde etkili olmuştur. Mısır, Arap devletlerinin lideri konumuna gelmek istediği için Irak'ın bu pakt dolayısıyla ön plana çıkmasından duyduğu endişeden dolayı bu pakta dâhil olmamıştır. Bu sebeplerden dolayı kurulmak istenen sistem tam tersine bir etkinin oluşmasına neden olmuştur. Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye ortak bir açıklamayla Bağdat Paktı'na katılmayacaklarını, aksine Arap devletleri arasında askerî iş birliğine dayanan bir organizasyona gideceklerini ve Irak'ın buna dâhil edilmeyeceğini belirtmişlerdir. Bağdat Paktı ile birleştirilmek istenen Orta Doğu ülkeleri, üye olanlar, tarafsız olanlar ve karşı olanlar olarak üçe ayrılmıştır. Bu durum karşısında Türkiye, Mısır ve Suriye politikalarını kınayan sert bir nota göndermiştir. Bu nota sebebiyle Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginlik ortaya çıkmıştır (Küçükvatan, 2011).

Bağdat Paktı'nın imzalanması için Adnan Menderes, 6 Ocak 1955 tarihinde Irak'ı ziyaret etmiştir. Adnan Menderes, Bağdat'ta eski Osmanlı Paşası olan mevkidaşı Nuri Said Paşa tarafından karşılanmıştır. Bağdat Paktı'nın imzalanmasının sonrasında ülkeye dönen Adnan Menderes, halkın sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Nisan 1955'te İngiltere, Eylül 1955'te Pakistan, Kasım 1955'te de İran Bağdat Paktı'na

katılmıştır. Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü 27 Şubat 1955'te TBMM'de yaptığı konuşmada Bağdat Paktı hakkında şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

“Dünya sulhunun teminine çalışırken bu sulhun sağlam esaslar üzerinde tesis ve idamesi için, mıntikasının gerek bizim bakımımızdan, gerek bizzat bu mıntıkada oturanlar, hatta bütün sulh cephesine mensup milletler bakımından ne kadar büyük bir ehemmiyeti haiz olduğunu gözden uzak bulundurmak kanaatimizce büyük bir hata olurdu. Nitekim Arap memleketlerine karşı takip ettiğimiz siyasetin, ancak ve ancak onlardan her birinin refahı, tealisi, hürriyet ve istiklâli ve toprak bütünlüğü hususundaki en halisane ve kardeşçe temennilerimize istinat ettiği öteden beri vaki birçok beyanatımızla ve hareketlerimizle sabittir. Bunun içindir ki haricî siyasetimizin mesuliyetini ele alır almaz, hükümetiniz, Orta Doğu'yu dünyada sağlam bir sulh mesnedi haline getirmek için elinden geleni yapmıştır ve yapmaya devam edecektir. Bildiğiniz gibi 24 Şubat tarihinde Bağdat'ta Başvekilimizle birlikte, Irak ile memleketimiz arasındaki Karşılıklı İş Birliği Antlaşması'nı imza ettik. İnsanlığın en yüksek sulh ve terakki ihtiyaçlarını hedef tutan ve BM Antlaşması'nın hak ve hürriyet prensiplerinden mülhem bulunan bu antlaşmanın, bizimle Irak için olduğu kadar milletleri ve daha doğrusu dünyanın bütün hür milletleri cephesi için de emniyet ve istikrar sağlayan ve gelecek için büyük ümitler veren yeni bir unsur teşkil ettiğine kaniyiz. Bu antlaşmanın, dün Yüksek Meclisinizce ittifak ve tezahüratla tasdik edilmiş olması kendisine memleketimizce verilen değer en büyük ve samimî delilidir. Böyle yüksek idealler uğrunda ve dünya ölçüsünde büyük menfaatler temini gayesiyle yapılan bu antlaşmanın iyi niyet sahibi milletlerce de değerine göre takdir edilip iyi karşılanmasını beklemek lazımdır. Biz bu işin henüz hazırlık safhasında iken dışardan gelen bazı tenkitlerle karşılaştık ve hatta bazı hücumlara maruz kaldık. Bu tenkitlere cevap verirken hiçbir zaman itidalimizi kaybetmedik, ölçüyü kaçırmadık. Biliyorduk ki, bu tenkit ve hücumlar bizi seven ve menfaatlerini bizimki gibi sulhun tahakkukunda bulan milletlerin hissiyatını aksettirmiyordu. Yine biliyoruz ki, bütün menfi propagandalara rağmen, Arap milletleri kendilerine karşı beslediğimiz hislere aynen mukabele ederek, Türk Milletini içten gelen bir imanla sever. Muhterem arkadaşlar, Irak'la akdettiğimiz antlaşma kendileriyle asırlarca kardeşçe beraber yaşadığımız bu bölgenin realist ve sağlam düşünceli insanları için hayırlı ve ümit verici bir eserdir. Diğer kardeş Arap milletlerinin de bu çok hayırlı antlaşmaya bir an evvel iştiraklerini

samimiyetle temenni etmekteyiz. Bu memleketlerle olan münasebetlerimizi gerek kendi bakımımızdan gerek bütün bakımından en feyizli bir mertebeye ulaştırmak için bütün imkân ve fırsatları tehalükle karşılamakta ve kullanmaktayız” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1955).

Beklendiği gibi Bağdat Paktı’na Irak’ın dışındaki Arap ülkeleri katılmamış, istenilen sonuç elde edilememiştir. Tam tersine Arap ülkelerinde büyük bir tepkiyle karşılanmıştır (Ör, 2018).

Bağdat Paktı’nın kurulmasından sonra Orta Doğu üçe bölünmüştür. Birinci grupta, pakta yer alan Türkiye, İran, Irak ve Pakistan yer almıştır. İkinci grupta pakta karşı çıkan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen’den oluşan blok yer almıştır. Üçüncü grupta tarafsız olarak tavrını ortaya koyan Ürdün ve Lübnan yer almıştır. Bağdat Paktı, tüm ülkelerin beklentilerinin tam aksine sonuçlara neden olmuştur. Bloklara ayrılan Orta Doğu’da Türkiye’ye karşı Araplar çok fazla tepki gösterirken, Türkiye-İsrail ilişkilerinde de bir güvensizlik durumu ortaya çıkmıştır (Duman, 1995).

Türkiye’nin Bağdat İttifakı’nı oluşturma sürecinde Filistin meselesiyle ilgili söylemleri İsrail tarafından kaygı verici olarak değerlendirilmiştir. İsrail’in bu kaygılarına karşı Türkiye, İsrail’e bunun iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemeyeceğine yönelik güvence vermiştir. Buna rağmen iki ülke arasındaki diplomatik temaslar büyük oranda azalmıştır. Antlaşmaya göre Arap Birliği üyesi olan devletlerin pakta katılabileceği yönündeki karar, İsrail’in pakta katılımını engellemiştir. İsrail’in bu kaygıları Türkiye’de iç politikada eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye’nin siyasetinde Araplar ile yakın birlikteliğin İsrail ile ilişkileri olumsuz yönde etkilediği savunulmuş ve bu durum eleştirilmiştir (Bulut, 2018).

Türkiye’nin İngiltere ile birlikte böyle bir girişimde bulunması ülkeleri arasında yaşanan politika farklılığını daha da derinleştirmiştir. Özellikle Mısır’ın etkisiyle diğer Arap ülkeleri bu pakta katılmamış ve bu durumu İngiliz emperyalizminin yeni bir oyunu olarak değerlendirmişlerdir. Bu oyuna Türkiye’nin araç olarak kullanıldığı suçlamasında bulunmuşlardır. Bütün bu gelişmeler sonucunda Bağdat Paktı, Arap ülkeleri arasında bloklaşmaların oluşmasını, İngiltere’nin katılımının olumsuz sonuçlar doğurmasını, ABD’nin pakta soğuk bakmasını,

SSCB'nin Orta Doğu'da etkili olmasını ve Türkiye'nin politikasının olumsuz yönde etkilenmesi sonucunu ortaya çıkartmıştır (Öztürk, 2004).

2.3. Nasır Milliyetçiliğinin Arap Devletlerine ve Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri

Birinci Arap-İsrail savaşında Arap devletlerinin yenilgisi Mısır'da bunalımlı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. 25 Temmuz 1952'de General Necip liderliğinde bir darbe ile Faruk iktidarı devrilmiş ve Mısır da cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir. General Necip Ulusal Topluluk Partisi namı ile tek partili diktatoryal bir rejim kurmuştur. Genel sekreterliğine Yarbay Cemal Abdülnasır getirilmiştir. İki yıllık bir süre sonrasında başa geçen Nasır, bütün Arapların birleşerek oluşturacağı milli bir ordu kurarak Arapların başına geçmeyi amaçlamıştır. Nasır, İngiltere'den boşalan boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Askerî olarak teçhizatlarını Sovyetlerden temin ederek Sovyetlerin Orta Doğu'da stratejik olarak yerleşmelerine vesile olmuştur. Arap devletleri bir yandan Pan-Arap politikaları çerçevesinde Nasır'a destek olmuşlar bir yandan da Sovyetlerin Orta Doğu'da güçlenmesine mesafeli yaklaşmışlardır. İsrail'e karşı başarısız olan Suriye de Sovyetlerden silah almış ve Mısır ile bir araya gelip Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Suudi Arabistan General Nasır'ın siyasetine mesafeli olmuş, Irak ve Ürdün ise Nasır'a kapıları tamamen kapatmıştır. Lübnan bağımsızlığını yeni kazanan bir ülke olduğundan dolayı daha çekingen bir tutum benimsemiştir. Devlet liderlerinin Nasır'a karşı farklı tutumlar benimsemelerine karşı bedevi Araplar Nasır'ı desteklemiştir. Nasır, Sovyetlerden aldığı destekle İngilizlerin Süveyş Kanalı'ndan çekilmesini istemiştir. Bu politikalarından ABD ciddi rahatsızlık duyarak Asuan Barajı'nı finanse etmekten vazgeçmiştir. İsrail Devleti, bu hareketlerinden dolayı Mısır'a karşı bir saldırı hazırlığı içine girmiştir. Arap cephesinde harekât öncesinde Mısır, Suriye ve Ürdün güçlerini ortak bir komutanlık emrinde toplamışlardır. İsrail, 29 Ekim 1956 tarihinde üç zırhlı alaydan oluşan kuvvetlerini El Kuntilla, Sina Çölü ve Mitla Geçidi'ne yöneltmiştir. Mısır kuvvetleri bozguna uğrayarak Mitla Geçidi'ne çekilmişlerdir. İsrail askerleri 5 Kasım 1956 tarihine kadar Sina Yarımadası'nın kanal doğusunda 30 km'lik şerit hariç büyük bölümünü ele geçirmişlerdir. Birlikte hareket eden İngiltere ve Fransa, taraflara Kanaldan 16 km. geri çekilmesini istemişlerdir. Ültimatın Mısır tarafından

reddedilmesi sonucu İngiltere ve Fransa devletleri de savaşa katılmışlardır. İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır devletine karşı savaşması savaşın seyrinin değişmesine neden olmuştur. Bu duruma karşı önce Sovyetler sonra ABD'nin ve BM'nin karşı tutumuyla 7 Kasım 1956 tarihinde ateşkes ilan edilmiştir. İsrail uzun süren müzakereler sonucu işgal ettiği bölgelerden çekilmiş ve bu bölgelere BM'nin Seferi Kuvvetleri yerleştirilmiştir (Özmen, 2001).

Nasır ilk başta İslami bir dil kullanmış olsa da daha sonra modernist bir söylem tercih etmiştir. Baas Partisi'nin ortaya çıktığı 1960'lı yıllarda Nasır'da Arap ülkelerinin bir sembolü hâlini almıştır. Sosyalist Arap milliyetçiliğinin ideolojik olarak vücut bulduğu Baas Partisi birçok Arap ülkesinde iktidarı ele geçirmiştir. Arap ülkelerindeki her yönetim bir şekilde Filistin'e yönelik politikalar belirlemiştir. 1969 tarihinde Libya yönetimini ele geçiren Muammer Kaddafi, Filistin ile ilgili bir soruya şu şekilde cevap vermiştir: “Bizim kuşağımız Filistin dramı ile yaralıdır. Arap milleti tarih ve din yönünden çok zengindir. Onun için sağcılığa, solculuğa, Lenin ve Marks'ın fikir ve ideolojilerine ihtiyaçları yoktur. Filistinliler de bu tür fikirleri reddetmektedir. Biz fedailerin hareketlerini ve cüretlerini, İsrail'e verdikleri korkuyu takdir ile karşılıyoruz.”

Nasır, Cezayir Bağımsızlık Savaşı için yardım kararını deklere ettiği zaman şu cümleleri kurmuştur: “Fransızların silahlarına Cezayir'de ihtiyaçları olsun ki, İsrail'e vermekten vazgeçsinler.” Cezayir için bağımsızlık mücadelesi veren Ahmet Bin Bella da bir demecinde şu şekilde konuşmuştur: “Kimi Arap yetkililer, işgal altındaki Kudüs'e gidip gelebilir. Ama bu hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü orada, hainlerin haklarından gelmeye hazır bir Müslüman her halükarda var olacaktır. Yine söylüyorum: Bizler, bölgemizdeki bu yabancı bedeni asla benimsemeyeceğiz. İsrail, Arap dünyasının müptela olduğu gerçek bir kanserdir. Ben oldukça iyimserim. Bana kalırsa bu en çok yirmi yıl zarfında ortadan kaldırılabilir bir sorundur.” Orta Doğu'da Nasır ile Arap milliyetçiliği zirveye ulaşmıştır. Komünist ideoloji varlığını güçlendirmiş olsa da dinsel ve etnik milliyetçilik daha çok rağbet görmüştür. Suriye, Mısır, Irak ve Lübnan'da farklı dinî ve fikrî ideolojiler güçlenmiş olsa da esasında Arap milliyetçiliğinin esas alındığı ve bu doğrultuda politikaların yapıldığı görülmüştür (Öner, 2012).

Nasır'ın Orta Doğu'daki yayılcı politikaları sonucu Orta Doğu siyasetinde kritik önemde bulunan Irak'ta Nasır yanlısı bir darbe olmuştur. 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta General Kasım tarafından düzenlenen bir darbeye Kral Faysal, Prens Abdullah ve Başbakan Nuri Sait Paşa'nın öldürülmesi Orta Doğu'da siyasetin gerginleşmesine neden olmuştur. Darbe Türkiye ve Ürdün tarafından endişeyle karşılanmıştır. Ürdün Kralı, kendisini Ürdün-İrak Devleti lideri ilan etmiştir. Bu durumda Ürdün, Irak adına konuşma yetkisine sahip olmuştur. Ancak Mısır'da Nasır, Ürdün aleyhinde yoğun bir faaliyete başlamıştır. Suudi Arabistan bu durumdan rahatsız olmuş, İsrail de Kral Hüseyin'in devrilmesi sonucu müdahale kararı almıştır. Irak'ta Kral'a sadık kabileler ile Nasır taraftarı olan ihtilalcilere karşı çatışmalar başlamıştır. İran, Pakistan ve Türkiye Devlet başkanları İstanbul'da bir toplantı yaparak 18 Temmuz'da bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiride Irak'ta yapılan darbenin uluslararası haydutluk olduğunu ve bunun bir vahşet olduğunu belirtmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 1958).

Türkiye, Irak'ta yaşanan darbeye karşı sert bir tavır koyarak müdahale edilmesini savunmuştur. Bu durum Sovyetleri harekete geçirmiştir. General Kasım'ı desteklediklerini açıklamışlardır. 24 Temmuz'da Türkiye'ye bir nota vererek oluşacak çatışmaların sorumluluğunun Türkiye'de olacağını belirtmişlerdir. Aynı şekilde Batı dünyasını da tehdit etmişlerdir. Karşılığında ABD'de aynı sertlikte tavır gösterince Sovyetler daha fazla ileri gitmemiştir. 31 Temmuz 1958 tarihinde Türkiye'nin Irak'taki yeni rejimi tanımasıyla bu sorun atlatılmıştır. Irak 1959 Mart ayında Bağdat Pakti'nden çekilmiştir. Bağdat Pakti, Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) adını almış ve merkez Ankara olmuştur. Bu şekilde Türkiye'nin Araplar ve Orta Doğu ile bağlantısı kesilmiştir. Bu durum İsrail ile Türkiye'nin yakın ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Sovyetler ve Nasır'a karşı duyduğu düşmanlıklar İsrail ile olumlu ilişkilerin geliştirilmesini sağlamıştır. Ben-Gurion ile Menderes arasında görüşmelerin olumlu geçmesi sonucu Türkiye'nin zengin kaynaklarıyla İsrail'in teknik olanaklarının birleştirilmesi planlanmıştır. İran'dan Türkiye'ye petrol boru hatlarının İsrail uzmanları yardımıyla döşenmesi, askerî malzeme konusunda iş birliği, endüstri ve tarımın geliştirilmesinde İsrail uzmanlarından yararlanılması, askerî iş birliği gibi konularda karşılıklı desteğin sağlanması kararlaştırılmıştır. Kıbrıs sorunu ve diğer diplomatik konularda karşılıklı iş birliğine gidilecek ancak bunlar gizlilikle

yapılacaktır. Türkiye-İsrail arasındaki planlanan ilişkiler her zaman olumlu anlamda gelişmemiş olsa da bazen iniş çıkışlar yaşanmış olsa da ticari ilişkileri her zaman olumlu olarak devam etmiştir (Duman, 1995).

2.4. Süveyş Krizi ve Türkiye'nin İsrail ve Arap Devletleri ile İlişkilerine Etkileri

Arap-İsrail savaşları, İsrail Devleti'nin ilan edilmesinden sonra şiddetlenmiştir. Yaşanan çatışmaların artması, can kayıpları karşısında Dünya kamuoyunun dikkatlerinin bu bölgeye yönelmesine neden olmuştur. Savaşların önlenmesi amacıyla ABD, İngiltere ve Fransa 25 Mayıs 1950 tarihinde Orta Doğu'ya silah satmama kararı almışlardır. Ancak Sovyetler Birliği'nin böyle bir kararı olmadığı için Arap devletlerine silah satışını gerçekleştirmişlerdir. İsrail, bu durumun Arapları avantajlı konuma getireceğini belirterek itiraz etmiştir. Ancak Araplar bunu desteklemiş ve Arap Ligi Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalamışlardır. Mısır Devleti, 1949 tarihinden sonra Süveyş Kanalı'ndan geçen gemilerin İsrail'e götürdüğü malzemeleri kontrol etmeye başlamıştır. Mısır, 1954 tarihinde aldığı bir kararla kanaldan geçen gemilerin İsrail'e gıda malzemesi taşımalarını yasaklamıştır. Aynı yıl içerisinde İsrail'e ait bir gemiye el koymuştur. Bu gelişmeler sonucu İsrail, durumu BMGK gündemine taşımıştır. Üyelerin çoğu bu uygulamanın 1888 tarihinde yapılan Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen İstanbul Anlaşması'na aykırı olduğunu, güvenlik tedbirlerinin kanaldan serbest geçişi kısıtlamayacağını, gemilerin aranmayacağını, bu hakkın kullanımının Mısır'ın savaş hâlinde olmasıyla kullanabileceğini belirtmişlerdir (Duman, 1995).

Bir Arap milliyetçisi olan Nasır, Filistin baskınlarına destek vermiş, Süveyş Kanalı'nı millileştirerek İngiltere ve Fransa'ya kafa tutmuş, Cezayirli direnişçileri Fransa'ya karşı desteklemiştir. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail gizli bir ittifak yapmıştır (Montefiore, 2016). Mısır Devleti'nin Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. İngiltere, Nasır'ın İngiltere bankalarındaki bütün hesaplarını bloke ederken Fransa da Mısır'a karşı mali dondurma tedbirleri uygulamış ve Mısır'a karşı kuvvet kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Fransa Başbakanı Guy Mollet, Nasır'ın yöntemlerini Hitler'e benzeterek Fransa'nın Mısır diktatör liderine karşı diğer batılı devletlerle birlikte sert yaptırımlar uygulayacağını

bildirmiştir. ABD, bu durumun vahim sonuçlara yol açacağını belirtmiş ve Mısır'ın mal varlığını bloke etmiştir. Ancak Mısır'a karşı kuvvet kullanılması görüşüne katılmamıştır. Diğer taraftan Sovyetler Birliği, Batılılara karşı çok sert bir tavır göstermemekle birlikte Mısır'ın kararlarının bağımsız bir devlet olarak Mısır'ın hakkı olduğunu savunmuştur. Soruna çözüm bulunması için yapılan Londra Konferansı'ndan ve temaslardan herhangi bir sonuç alınamamıştır. Aynı zamanda 25 Ekim 1956 tarihinde Macar Millî İhtilalinin¹ patlak vermesi üzerine Sovyetlerin gündemi bu durumla meşgul olmuştur. Bu da İngiltere, Fransa ve İsrail için bir fırsat olmuştur. Daha önce planlandığı gibi İsrail güçleri, Mısır'a karşı saldırıya geçmiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Fransa ve İngiltere'nin tarafların Süveyş Kanalı'ndan 16 km uzaklaşması çağrısı İsrail tarafından kabul edilmiş ancak Mısır bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Fransa ve İngiltere de Mısır'a karşı saldırıya geçmiştir. Mısır'ın direnişi gerilla savaşları düzeyinde kalmış ve Mısır büyük bir yenilgiyle karşılaşmıştır. Sovyetlerin Macaristan'daki meşguliyeti ABD'nin Orta Doğu'da güç kazanma amaçları doğrultusunda planlar yapmasına fırsat vermiştir. Bu doğrultuda toplanan BM Güvenlik Konseyi'nin Genel Kurulu, ABD'nin olumlu oy kullanması doğrultusunda toplanmıştır. 2 Kasım günü 5 aleyhte, 6 çekimser, Türkiye'nin içinde olduğu 64 ülkenin kabul oyuyla bir karar tasarısı onaylanmıştır. Kararda, İsrail'in 24 Şubat 1949 tarihli mütareke anlaşmasını ihlal ederek Mısır topraklarına girdiğini, Fransa ve İngiltere'nin de giriştiği bu saldırıların derhal durdurulmasını, güçlerin mütareke sınırlarının arkasına çekilmelerini, ateşkese gitmelerini, ateşkes gerçekleştiği gibi Süveyş Kanalı'ndan serbest geçişlerin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını içeren tasarı sunulmuştur. Yapılan müzakereler sonucu 7 Kasım 1956 tarihinde Süveyş Savaşı sona ermiştir (Armaoğlu, 2017).

Süveyş Kanalı, 1957 Mart ayında tekrar ulaşılabilir hale gelmiştir. Türkiye, bu krizde Orta Doğu'da dengeli bir siyaset yapmakta önemli zorluklar yaşamıştır. Batı yanlısı bir politika izlemesinden dolayı İngiltere yanlısı izlediği politikalar Türkiye'nin Araplar nezdinde itibar kaybetmesine neden olmuştur. Sorunda çözüm bulunması için yapılan iki Londra Konferansı'nda da Batılıların çözüm önerilerini desteklemiştir.

¹ 1956 Macaristan ayaklanması veya Macaristan Halk Cumhuriyeti sonrası dönemle anıldığı isimle Macar Devrimi, 1956 tarihinde Macaristan'daki Sovyetler Birliği egemenliğine karşı Batı destekli bir ayaklanmadır (Bekcan, 2019).

İsrail, İngiliz, Fransız saldırılarını kınanmıştır. Bu durumun konuşulduğu Bağdat Paktı'nın 7 Kasım'da yaptığı toplantıda İngiltere çağırılmamış ve bu toplantılarda İsrail kınanmış ancak İngiltere ve Fransa kınanmamış yalnızca askerlerini çekmeleri istenmiştir. 18-20 Kasım'da toplanan Bağdat Paktı toplantısında Müslüman ülkeler Orta Doğu'da barış ve güvenlik konuları tartışılmıştır. Bu toplantıda İsrail'in bölgenin barış ve güvenliği için tehlike olduğunu, Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı toplantıda Orta Doğu'da komünizmin yayılmasından duyulan kaygılar dile getirilmiştir. Süveyş Krizi sürecinde Türkiye'nin Batı yanlısı tutumu Arapların tepkisini çekmesinden dolayı Türk hükümeti büyükelçisini geri çekerek İsrail ile maslahatgüzar seviyesine ilişkilerini indirmiştir (Duman, 1995).

Türkiye, Kıbrıs meselesinden dolayı Araplarla arasını iyi tutmaya çalışmıştır. Aynı zamanda İsrail'den de Amerika'daki Yahudi lobisinin desteğini kazanmak istemiştir. İlişkilerin büyükelçilik düzeyinden maslahatgüzarlığa indirilmesi gibi ciddi bir tavır konulduğu gün İsrail Dışişlerini ziyaret eden Türkiye'nin Tel Aviv elçisi, Şevket İstinyeli, İsrail yetkililerine bu tavrın diplomatik bir tavır olduğunu, amacın Bağdat Paktı'nı güçlendirmek olduğunu, bu tavrın İsrail'e karşı düşmanlık olarak algılanmaması gerektiğini belirtmiştir. Süveyş Savaşı dolayısıyla olumsuz olarak etkilenen Türkiye-İsrail ilişkileri, Arap devletlerinin bastırmalarına rağmen kötü gidişini daha fazla sürdürmemiştir. Aralık 1957 tarihinde katıldığı NATO konferansında Batı müttefiklerinin İsrail konusunda olan fikirlerini öğrenmesi, Türkiye'nin bu konuda daha ihtiyatlı bir tavır sergilemesini sağlamıştır. Amerika'daki Yahudi lobisinin etkisinin farkında olan Türkiye ABD ve Batı ile olan ilişkilerinin bu sebepten dolayı olumsuz etkilenmemesi için dengeli bir politika izlemeye özen göstermiştir. Ancak bütün bu çabalar Arapları tatmin etmemiştir. Arap devletleri Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin tamamen bitirilmesini istemiştir (Özmen, 2001).

Süveyş Krizi sonrasında Macaristan'daki isyanı bastıran Sovyetler Birliği, tekrardan Orta Doğu'da Mısır'ı destekleyerek Arapların yanında yer almıştır. Orta Doğu'da egemenliğini sağlamlaştırmaya çalışan ABD Başkanı Eisenhower, ABD kongresine bazı tekliflerde bulunmuştur. Eisenhower Doktrini olarak bilinen teklifler şu şekildedir:

- 1- ABD'nin Orta Doğu ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin gelişmesi için ortaklaşa iş birliği,
- 2- Bölgedeki bir devletin veya devletlerin arzusu üzerine askerî yardım yapılması,
- 3- Bölgedeki bir veya birkaç devletin komünist egemenliği altındaki bir devletin açık bir saldırısı karşısında ricada bulunması üzerine askerî güç yardımında bulunulması,
- 4- 1958-1959 yılları arasında 200 milyon dolarlık yardım yapılmasını kapsamıştır. Bu doktrin 9 Mart 1957 tarihinde açıklanmıştır.

Doktrin yayınlandıktan sonra Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan doktrine karşı çıkmışlarsa da Suudi Arabistan daha sonra tutum değiştirerek doktrini kabul etmiştir. Sovyetler bunu ABD'nin Orta Doğu'nun içişlerine kaba bir müdahalesi olarak tanımlamış, Türkiye, Lübnan, Pakistan ve Irak ilk destekleyen ülkeler olmuştur. Daha sonra Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve son olarak İsrail Devleti bu doktrini desteklemiştir. Menderes Hükümeti, Sovyetleri durduracak gücün ABD olduğunu savunmuştur. Türkiye ABD'ye yaklaşırken Suriye ve Mısır, Sovyetlerle yakın ilişkiler geliştirmiştir. Suriye ile olan Hatay sorunundan dolayı Suriye ile ilişkiler gergin olmuştur. Suriye'nin Sovyetlere yakınlaşması ve onlardan silah alması, Bağdat Paketi üyelerini ve Türkiye'yi kaygılandırmıştır. 1956 tarihinde Ürdün'de Nasırcılar seçimi kazanınca Başbakan Nablusi ve Nasırcı subaylar darbe planlaması yaptığı anlaşılınca Nablusi, Kral Hüseyin tarafından görevden alınmıştır. Nasırcı subaylar ile Kral Hüseyin taraftarı subayların başarılı çıkmaması üzerine Nasırcı subaylar Suriye'ye kaçmıştır. Suriye bu ayaklanmayı desteklemiştir. Bunun üzerine Kral Hüseyin, Eisenhower Doktrini'nin uygulanmasını istemiştir. Bu olay üzerine ABD 6. Filo'yu Doğu Akdeniz'e göndermiştir. Irak ve Suudi Arabistan'ın Ürdün'ü desteklemesi ile kriz atlatılmıştır. Suriye'nin Sovyetlerle yaptığı askerî, ekonomik, altyapı anlaşmaları, Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan ve İsrail tarafından kaygıyla karşılanmıştır. 1957 yılı Ağustos ayında, Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile görüşmeler yapmak için İstanbul'a gelmişlerdir. Eisenhower'ın Başbakan Menderes'e gönderdiği mesajda olası Suriye saldırısı sonucunda Irak, Ürdün ve Türkiye'nin gireceği bir savaşta ABD'nin silah yardımında bulunacağını bildirmiştir. Türkiye'nin güney sınırında askerî tatbikat

yapması sonrasında Sovyetlerin Türkiye'ye nota vermesi gerilimi tırmandırmıştır. Karşılıklı diplomatik münasebetlerle artan gerilim ABD'nin Türkiye'ye NATO çerçevesinde destek vermesi Sovyetlerin geri adım atmasını sağlamıştır (Duman, 1995).

Suudi Arabistan'ın Türkiye ile Suriye arasında aracılık girişimleri ve Nasır'ın Suriye'nin daha fazla Sovyetlerin güdümüne girmemesi için Suriye ile kurduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti ortamı yumuşatmıştır. Türkiye'nin 11 Mart 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni resmen tanıması krizi sona erdirmiştir. Faik Zihni Akdur'un yeni Cumhuriyetin Kahire Büyükelçisi olarak atanması diplomatik olarak olumlu bir havanın oluşmasını sağlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1958).

2.5. Süper Güçlerin Bölgeye Yönelik Politikaları (1948-1965)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dünya'yı yöneten iki süper güç olan ABD ve SSCB, karşılıklı olarak silahlanma, askerî, ekonomik, olarak güçlenme ve jeostratejik alanları kendi denetimlerine geçirme yarışına girmişlerdir. Adına Soğuk Savaş denen bu güç mücadelesiyle Dünyayı iki kutuplu bir hâle getirmişlerdir. Öyle ki Dünya'daki herhangi bir devlet ya ABD'nin politikaları çerçevesinde ya da Sovyetlerin politikaları çerçevesinde kendini konumlandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu güç yarışında kendisini daha çok ABD'nin başını çektiği Batı bloğunun tarafında tutmak istemiştir. Bunun sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerini diğer bölümlerimizde çeşitli başlıklarda belirtmiştik. Orta Doğu da hem stratejik konumu hem de yeraltı zenginlikleri bakımından bu iki kutbun mücadele alanı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin Orta Doğu bölgesinde stratejik hamlelerini iki dönemde inceleyebiliriz: Birinci dönemi 1947-1957 yılları arasında değerlendireceğiz. Bu dönemde ABD, Truman Doktrini ile İngiltere'nin nüfuz alanını almış ve SSCB'yi sınırlandırma politikasıyla bölgede aktif olmuştur. İkinci dönemini de Süveyş Krizi sonrasında ilan edilen Eisenhower Doktrini ve 1956-1958 Orta Doğu bunalımlarından sonra ABD'nin bölgede egemen güç olduğu dönem olarak değerlendirebiliriz. Bu durum kısa bir zaman sonra Sovyetlerin aktif siyaseti ile Orta Doğu'da da iki kutuplu güç mücadelesi devam etmiştir. 1947 yılı sonunda SSCB, İran ve Türkiye üzerinde ekili olmayacağını düşünerek ağırlıklı mücadele alanını Arap ülkeleri üzerinden yapmıştır. İsrail Devleti'nin kuruluşu sonrasında yaşanan Arap-

İsrail savaşlarının da etkilediği Arap milliyetçiliği ile gelişen Batı düşmanlığı, Sovyetler Birliği açısından kullanılabilecek önemli kozlar ortaya çıkartmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Orta Doğu'da askerî, siyasî, ekonomik ve nüfuz anlamında en güçlü hegemonya olan İngiltere, değişen dengeler doğrultusunda güç mücadelesini ABD ve SSCB'ye kaptırmıştır. Ancak ABD, daha önce önemli bir aktör olan İngiltere ile birlikte Orta Doğu'da faaliyet yürütmüştür. 20. yüzyılın başlarına kadar İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarında paylaştıkları Arap Orta Doğu'su, ABD ve Sovyetlerin güç dengelerini ele geçirdiği ve bu ülkeler üzerinden mücadele ettikleri bir alan olmuştur. Stalin'in ölümünden sonra sosyalist olmayan milliyetçi Arap ülkeleriyle ilişkileri geliştiren Kruşçev, 1954 tarihinden itibaren bölgede aktif bir Sovyet egemenliği çerçevesinde politika yürütmüştür. Sovyetlerin Orta Doğu'ya ilişkin attığı ilk somut adım 1955 tarihinde Mısır'a silah satışını gerçekleştirmiş olmasıdır. Nasır, Sovyetlerle yaptığı anlaşma sayesinde Sovyetlerin Orta Doğu'ya girmesine ve Batı'nın bölgedeki silah tekelinin kırılmasına neden olmuştur. Arap ülkelerin arasındaki mücadeleler ve Arap-İsrail sorunu, Arap aktörler ile süper güçler arasındaki ilişkileri şekillendiren önemli bir faktör olmuş, Sovyetler de bu durumu kendi egemenliğini arttırmak için fırsat olarak görmüştür. ABD ile İsrail arasındaki ilişki 1960 tarihinde Kennedy yönetimiyle derinlik kazanmış, Başkan Johnson ile yakın ilişkiler kurulmuş ve İsrail'e direk silah sevkiyatları ve askerî yardımlar şeklinde devam etmiştir. Bütün bu gelişmeler Arap kamuoyunda Batı'ya karşı kuşkuyla yaklaşılmasını ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde bölgesel güçler, süper güçlerin kendi aralarındaki mücadelelerinden kendilerine fayda sağlamaya çalışmış olsa da aynı zamanda süper güçlerin stratejilerini ve silahlarını denedikleri bir alan olmuşlardır. Bölgesel güçler içinde Nasır'ın konumu diğerlerine göre daha farklı olmuştur. Nasır'ın güttüğü Arap milliyetçiliği, bağlantısızlık ve üçüncü Dünyanın dayanışması gibi politikaları, onun Arap dünyasında çekim merkezi haline gelmesini sağlamıştır (Öztürk, 2004).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER (1958-1968)

3.1. Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişen Dengeler: Yakınlaşma (1958)

İsrail Devleti, Süveyş Savaşından sonra diplomatik ilişkilerini yeniden gözden geçirmiştir. Demokrat parti yönetimi Orta Doğu'da Araplardan yana olan tavrını İsrail'e yakınlaşma ve Batı'ya yönelik bir diplomasi izleme yönünde değiştirmiştir. Bu durum İsrail'in tavrında önemli değişikliklerin olmasını sağlamıştır. ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerindeki yakınlık İsrail'in ABD ile olan ilişkileri her iki ülkenin diplomatik olarak yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştırmıştır. 1957 seçimlerinde muhalefet, Demokrat Parti'ye karşı oy oranını arttırmış ve milletvekili sayısını 31 vekilden 170 vekile çıkartmıştır. Bu durum Demokrat Parti'nin iç politikada sert bir politika izlemesine ve eleştiriler almasına neden olmuştur. Aralık 1957'de dokuz subay hükümete karşı darbe tertiplemek iddiasıyla tutuklanınca hükümet iç politikada daha baskıcı bir politika izlemiştir. İç politikada yaşanan sıkıntıların yanında 12 Aralık 1957 tarihinde Kıbrıs konusunda BM'de yapılan oylamada Türkiye aleyhine Irak ve Yunanistan'ın oy kullanması Menderes hükümetinde Araplar tarafından ihanete uğramışlık duygusunu oluşturmuştur. Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta gerçekleşen Sovyet yanlısı ve Nasırcı askerî darbe sonrası Türkiye-Irak ilişkileri sıkıntılı bir döneme girmiştir. Bağdat Paktı, bu darbeden sonra Irak'ın ayrıldığı merkezi Ankara olan CENTO'ya dönüşmüştür. Irak'ın pakttan ayrılmasından sonra ABD, pakta katılmıştır. ABD'nin pakta katılması sonrasında Türkiye ile İsrail arasında gizli temaslar başlamıştır. Orta Doğu'daki değişen dengeler çerçevesinde Türkiye, İsrail ile birlikte koordineli bir siyaset izlemeye başlamıştır. 29 Ağustos 1958 tarihinde İsrail Başbakanı David Ben-Gurion ve Başbakan Adnan Menderes Ankara'da gizlice bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede halkla ilişkiler kampanyaları, istihbarat paylaşımı ve askerî iş birliği konuları ele alınarak Orta Doğu'daki radikalizm ve Sovyet tehlikesi konularında görüş birliğine varılmıştır. Bu toplantı olası tepkilere karşın gizli tutulmuştur. Bu toplantıdan sonra Türkiye, Avrupa ve Amerika gibi çeşitli yerlerde farklı zamanlarda iki ülke yetkililerinin gizli görüşmeleri olmuştur (Ör, 2018).

Her iki ülke de 1958 antlaşmasından memnun kalmıştır. Türkiye'nin büyüklüğü ile İsrail'in teknik birikimi önemli bir bileşim oluşturmuştur. İran'dan Türkiye'ye petrol boru hatlarının inşası için İsrail'den teknik destek alınması, Türkiye'nin endüstrisinin ve tarımının geliştirilmesinde İsrail'in uzman kadrosundan yararlanılması, TSK'nin teçhizat ihtiyacı için İsrail askerî teçhizatlarından yararlanılması ve bunun karşılığında Orta Doğu'da Türkiye'nin desteğinin alınması konularında mutabık kalınmıştır. Anlaşmaya göre Türkiye, Süveyş Savaşı nedeniyle ABD ile ilişkileri gergin olan İsrail lehine ABD nezdinde hareket edecek, İsrail'e silah sevk edilmesini talep edecektir. Aynı zamanda birçok başkentte İsraili ve Türk diplomatlar arasında koordinasyon oluşturularak BM'de iş birliği ve karşılıklı yardımlaşma gerçekleştirilecektir. Türkiye, BM'de Kıbrıs konusunda destek kazanmak istemiştir. Bütün bu iş birliği ve koordinasyon Türkiye tarafından gizli tutulmak istenmiş bu talep İsrail tarafından olumlu karşılanmıştır. Arap ülkelerinin Türkiye ile İsrail arasında askerî anlaşmalar olduğu yönündeki suçlamaları Türkiye sürekli reddetmiştir. Türkiye'nin İsrail ilişkileri Arap faktörü dolayısıyla düşük profilli politikalar şeklinde olmuş bu ilişkiler zaman zaman kopma noktasına gelmiştir. Bu ilişkiler Batı'nın desteği ve isteğiyle gizli de olsa devam etmiştir. İki ülke Orta Doğu'daki gelişmelere bağlı olarak bazen aynı fikirde olmuşlar, bazen farklı fikirlerde olmuş, birbirlerine kızmışlar ve yabancılaşmışlardır. Sonuç olarak her iki ülke arasındaki ilişkiyi belirleyen ana kaynak Batı faktörüne açık olmaları olmuştur. Bu inişli çıkışlı ilişki durumu 1960'lı yılların ortalarına kadar devam etmiştir. 1967 tarihinde çıkan Arap-İsrail savaşında Türkiye, tarafsızlık politikasını terk ederek Arap devletleriyle dayanışma içerisinde olduğunu belirtmiştir. (Öztürk, 2004)

Mısır'da Nasır yönetiminin iktidar olması sonrasında başlattığı Arap milliyetçiliği ideolojisiyle Arap milletlerini bir araya toplamaya çalışmış, SSCB ile yakın askerî ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Bu durum İsrail'i endişelendirmiştir. Aynı zamanda Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi sonrasında Ürdün ve Lübnan'da mevcut hükümetlere karşı yapılan ayaklanmalar ve Irak'ta gerçekleşen General Abdülkerim Kasım darbesi Türkiye'nin güvenlik endişelerini arttırmıştır. Gelişmeler karşısında İsrail Devleti, bölgenin sadece Arap ve Müslümanlardan oluşmadığı teziyle Etiyopya, Sudan, İran ve İsrail'in içinde olduğu Çevresel İttifak olarak isimlendirilen bir varlığa gitmiştir. Türkiye'nin de bu Pakta

dâhil olmasını istemişlerdir. Türklerin dostluğunun olması Orta Doğu'da bir denge oluşturacağı değerlendirilmiştir. Çevresel Pakt Türkiye tarafından müspet bulunmuştur. İsrail Başbakanı David Ben Gurion, Dışişleri Bakanı Golda Meir ve Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, 29 Ağustos 1958 tarihinde bir anlaşma imzalanması için anlaşmaya varmışlardır. Yahudi lider David Ben Gurion 24 Haziran 1958 tarihinde Amerikalı mevkidaşı Eisenhower'a yazdığı mektupta, İsrail'in Türkiye, İran, Sudan ve Etiyopya ile olan ilişkilerini değerlendirerek Nasır'ın Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerine karşı bir set oluşturmak istediklerini belirtmiştir. Mektupta İsrail'in Türkiye ile olan diyalogunun gizli kanallarla yapıldığını Sovyet yayımlamacılığına karşı alınan tedbirlerin birçoğunun resmi olmayan ve kamuya açık olmayan şekillerde yapıldığını belirtmiştir. Bu durumun İsrail açısından olumlu değerlendirilmediğini de eklemiştir. Türkiye'nin bütün konularda Batı ile birlikte hareket etmek istemesi ve İsrail'in Batı tarafından Orta Doğu'da en önemli müttefik olarak görülmesi İsrail ile Türkiye'nin ilişkilerinin hızlı ilerlemesini sağlamıştır. Bu pakt ile Türkiye ile İsrail arasında diplomatik, askerî, istihbarat, ekonomik ve bilim alanlarında iş birliği mutabakatı yapılmıştır. MAH² ile MOSSAD arasında istihbarata yönelik iş birliği geliştirilmiştir. MOSSAD teknik ve teçhizat konusunda MAH yardımında bulunmuştur. 1960'lı yıllarda Kıbrıs'ta yaşanan sıkıntılardan kaynaklı ABD ile Türkiye arasında yaşanan fikir ayrılıkları dolayısıyla Türkiye'nin destek almak için Arap ülkelerine yakın siyaset izlemesi dolayısıyla Türkiye-İsrail ilişkileri azalmıştır (Bulut, 2018).

Çevresel Pakt, sekiz yıl yürürlükte kalmıştır. Bazı dönemlerde ilişkiler sekteye uğramış olsa da stratejik iş birliğinin geliştiği, İran ile birlikte Arap milliyetçiliğine karşı ve Sovyet yayımlamacılığına karşı resmi olmayan iş birliği yapılmıştır. İsrail'in ikili ilişkileri kamuoyu ile paylaşma isteği olsa da muhtemel Arap tepkisine karşı Türkiye'nin isteğiyle görüşmeler gizli tutulmuştur. 1958 tarihinde Irak'ta yaşanan darbe sonrası kaçan Yahudiler Türkiye tarafından kabul edilmiş ve İsrail'e geçişleri

² Milli Emniyet Hizmeti (M.E.H/MAH) adının Mustafa Kemal Atatürk tarafından verildiği bilinmektedir. Başkanlığın kuruluşunu bildiren 6 Ocak 1926 tarihli ve Mereşal Fevzi (Çakmak) Paşa imzalı belgede ve Riyâsete resmiyet kazandıran 19 Aralık 1926 tarihli ve Gazi Mustafa Kemal imzalı Bakanlar Kurulu Kararnâmesi'nde teşkilatın adı Milli Emniyet Hizmeti olarak kısaltılmıştır. Kısaltmada kulağa hoş gelmeyen MEH'in MAH olarak yazılması emrini de şifahen Atatürk'ün verdiği bilinmektedir. Gizli tutulan teşkilatın adı resmi yazılarda MAH olarak yazılmasından dolayı farklı anlamlar yüklenmiş olsa da resmi belgelerde Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti olarak geçmektedir (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2023)

sağlanmıştır. Türkiye ile İsrail ilişkileri her zaman aynı standartlarda gitmemiş olsa da her iki ülke de kendileri için tehdit oluşturan ortak tehlikelere karşı gerektiği zaman stratejik iş birliğine girmekten çekinmemişlerdir (Örki, 2019).

3.2. İsrail Politikasında Antikomünizm ve Türkiye'nin Politikaları

İsrail Devleti, Orta Doğu'da varlığını güçlendirmek için ABD'nin desteğine devamlı ihtiyaç duymuştur. Bu konuda ABD'nin bölgedeki önemli bir müttefiki olan Türkiye ile ortak bir tavır içerisinde olması bölgedeki dengeler açısından önemli olmuştur. ABD'deki Yahudi lobisi İsrail ile ABD'nin ilişkilerinin devamlılığı için büyük bir çaba içerisinde olmuştur. 10 Mart 1960 tarihinde İsrail Başbakanı Ben-Gorion, Başkan Eisenhower ile görüşmesinde Rehovot bölgesinde yerleştirilmek istenen nükleer reaktörler konusunu gündeme getirmiştir. İsrail bu reaktörlerin atomik bombada kullanılmayacağını temin etmiştir. Ben-Gorion, İsrail'in Mısır'a karşı askerî bakımdan güçlenmesi gerektiğini savunmuştur. Nasır'ın Sovyet desteğiyle Orta Doğu'da yaptırım gücü İsrail'e oranla daha yüksek olması, Süveyş Kanalı üstünlüğü ve Arap boykotlarını yönlendirmesi İsrail açısından önemli bir tehdit oluşturmuştur. İsrail ile Türkiye arasındaki Ticari anlaşmalar çerçevesinde sağlıklı bir iktisadi ilişkinin yürüyor olması Türkiye'nin Arap bloğunun karşısında ABD ve İsrail ile iyi bir müttefiklik ilişkisi yürütmesini sağlamıştır. İsrail bu konuda Çevresel Pakta sıkı bir şekilde bağlı kalarak Türkiye ilişkilerini iyi tutmuştur. Aynı zamanda kendi varlığını sağlama almak için ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarlarının koruyucusu olarak kendisini sembolize etmiştir. İsrail'in yaşadığı bir diğer ikili politika da, bir yandan ABD ve İngiltere merkezinde gelişen Batı bloğu ile ilişkilerini korumaya çalışmış diğer yandan da ülkenin temelini atan Sosyalist köy yapılanmalarının ruhunu aldığı Sovyetlere sempati duyan kitlesini bu gelişmelere ortak etmeye çalışmıştır. İsrail Devleti, İsrail'de komünizmin yayılmasını engelleyecek politikalarla kendi duruşunu korumuştur. Ben-Gorion, bu konuda Sovyetlerin ideolojik olarak halkların kendi kendilerini yönetmesi konusunda gösterdiği anlayışı Yahudilere göstermediğini belirtmiş, İsrail'in temelindeki komünist gerçekliğe rağmen Orta Doğu'da varlığının devamı için ABD ile iş birliğinin elzem olduğuna inanmıştır. Bu politikaların sonucu olarak ABD, HAWK kısa menzilli uçaksavar füzelerini İsrail'e satmıştır. Sovyetlerin İsrail'i Orta Doğu'daki Sosyalizmin yayılmasının önündeki en büyük engel olarak tanımlaması,

ABD merkezli haberlerde Sovyet denetimindeki Yahudilerin yaşadığı sıkıntıları gündeme getirmesi, Sovyetler Birliği ve İsrail arasındaki gerginliklerin tırmandırılması, ABD lehine bir kamuoyu oluşmasına neden olmuştur (Ör, 2018)

Türkiye, kendi ulusal güvenliğini sağlama ve kısa vadeli de olsa yardımlardan yararlanabilmek için Batı bloğu ile hareket etmiştir. 1948 tarihinde yaşanan Arap-İsrail savaşında tarafsız kalmış ve bekle-gör politikası çerçevesinde 1949 tarihinde İsrail'i tanımıştır. Bu konuda İsrail'i tanıma sürecinde NATO'ya daha rahat girebileceğini düşünmüştür. Türkiye'nin Sovyetleri güvenliğini açısından tehlike olarak görmesi Batı bloğuyla hareket etmesi yönünde politikaların devam etmesine neden olmuştur. Arap ülkeleri İsrail'i boykot ederken İsrail'e hammadde ve tarım ürünleri sağlamıştır. İsrail ile ilişkilerini 1952 tarihinde büyükelçilik düzeyine çıkartmıştır. İsrail, ABD ve SSCB arasındaki rekabette tarafsız kalmış soğuk savaşın yayılıp Sovyetlerin Arap devletlerine askerî destek vermesi sonrasında ABD yanlısı bir politika esas almıştır. Süveyş Krizi sonrası Suriye ile Türkiye arasındaki sorunda ABD'nin açık bir şekilde Türkiye'ye silah yardımı yapacağını bildirmesi Türkiye'nin stratejik olarak Batı ile hareket etmesi durumunu geliştirmiştir (Örki, 2019).

Türkiye, 1950 tarihinden sonra açık bir şekilde antikomünist bir politika yürütmüştür. Tüm ilişkilerini komünist olan ve komünist olmayan ülkeler şeklinde yürütmüştür. Türkiye'nin bu tutumu ABD'deki Yahudi lobisi tarafından yakından izlenmiş ve Türkiye ile İsrail'in yakın ilişkide olması için büyük bir çaba sarf etmişlerdir. Türkiye, Arap olmayan bir Müslüman devlet olmasından dolayı ve jeostratejik konumundan dolayı İsrail tarafından yakından takip ettiği bir ülke olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya katılması, Yunanistan ve Yugoslavya ile kurduğu Balkan Paketi, Pakistan ile savunma paketi kurması Türkiye'yi bölgedeki önemli bir politik ve askerî çekim merkezi durumuna getirmiştir. Bütün bu durumlar İsrail'in karar alıcıları tarafından yakından izlenmiş ve Türkiye'nin İsrail için bölgede önemli bir müttefik olması gerektiği kanısı oluşur. İsrail, Türkiye'yi Orta Doğu'ya açılan pencere olarak görmüştür. Her iki ülke de yüzlerinin Batı'ya dönük olması açısından ortak bir nokta oluşturmuştur. Ancak Türkiye, İsrail'in SSCB'ye yakın bir eğilimi olduğu kuşkusunu da her zaman içinde taşımıştır. Türkiye ile İsrail'in ilişkileri, kuşkular ve kaygılar şeklinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olsa da iki ülke arasındaki ticari ilişki gelişmeye devam etmiştir. İsrail'in hedefi iki ülke arasındaki ekonomik ilişkinin birbirini

tamamlayıcı nitelikte olduğuna Türkiye'yi inandırarak Türkiye'ye endüstriyel ve askerî ürünler satarak oluşturulacak Türkiye-İsrail iş birliği ile Batı'yı etkilemek istemiştir (Öztürk, 2004).

3.3. 1960 Askerî Darbesi ve Darbe Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1950 yılına kadar tek-parti yönetimi şeklinde yönetilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü tarafından demokratik sisteme geçiş denemeleri olmuş olsa da bunlar başarılı olamamıştır. Tek-parti döneminde askerî ve sivil bürokrasinin birlikteliği şeklinde devlet yönetilmiştir. CHP kuruluş ve yönetim ilişkileri açısından asker ile uyumlu bir eşgüdüm içerisinde olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nı demokratik yönetimle yönetilen devletler kazanınca durum değişmiştir. Böyle bir gerçeklik dünya devletlerini etkisi altına aldığı gibi Türkiye'yi de etkisinde bırakmıştır. Aynı zamanda iç dinamikler de bunu artık zorunlu kılmıştır. II. Dünya Savaşı'na girmemek için uygulanan denge politikaları sonucu ekonomik olarak da zor durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Savaş döneminde uygulanan ekonomi politikaları sonucu halkın önemli bir bölümü fakirleşmiştir. Bu da halkın içerisinde CHP yönetimine karşı tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Ancak demokratikleşme için belirli bir sürecin gerektirdiği bir evrimsel zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Devletin toplum ile olan ilişkisi bir ulus oluşturmak temelinde olduğu için tekçi bir yapı gerekmiştir. Sistem demokrasiye göre tasarlanmadığı için demokratik bir sistem kurulmak istenince de darbe, muhtıra, baskı gibi durumların ortaya çıkması durumu geliştirmiştir. Demokrat Parti seçimleri kazandıktan sonra içinden çıktığı sistemin farklı bir versiyonu olarak bir yönetim modeli sergilemiştir. İktidar erkinin sınırsız olduğu fikriyle, muhalefetin kısıtlandığı, devlet imkânlarının tek taraflı kullanıldığı, parti içi muhalefetin baskılandığı yöntemlerle bir yönetim biçimi sergilenmiştir (Akinci, 2014).

1950 tarihinde yapılan seçimleri kazanan Demokrat Parti, 1954, 1957 yıllarında yapılan seçimleri de kazanmıştır. 1957 seçimlerinde yine Demokrat Parti seçimleri kazanmış olsa da bir önceki seçime göre CHP'nin oyları artmış, DP'nin oylarında azalmalar olmuştur. Demokrat Parti 1958 tarihinden itibaren yönetim tarzını iyice sertleştirmiş, otoriter bir yönetim tarzını esas almıştır. Ülke içerisinde büyüyen huzursuzluk ortamıyla basına sansür uygulamaları, gazetecilerin tutuklanması gibi

uygulamalarla muhalefet ile iktidarın birbirlerine karşı olan ilişkileri daha çok sertleşmiştir. Üniversite özerkliğine karşı uygulanan pratikler öğrenci olaylarının başlamasına neden olmuştur. Muhalefete karşı uygulanan baskı karşılıklı sertliklerin oluşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda toplumun dinî kesimlerinin desteğini alabilmek için tarikatların daha rahat örgütlenmesini sağlanmıştır. Tüm bu durumlar askerî kesimde Atatürk ilkeleri, laiklik bağlamında hoşnutsuzlukların gelişmesine neden olmuştur. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye yapılan saldırıların önlenememesi, muhalefette bu saldırıların iktidar tarafından organize edildiği görüşlerinin oluşmasına neden olmuştur (Duman, 1995).

Basın ve CHP'yi baskı altında tutmak için 15 kişiden oluşan tahkikat komisyonu kuran DP Hükümeti, yasaklar ve baskılarla üniversitelerde tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. 1950'de orduda gerçekleştirdiği tasfiyeler, askerî kesim ile gerilimin oluşmasına neden olmuştur. 1954 tarihinden itibaren ordu içerisinde başlayan darbeci akımlar 1957 yılına gelindiğinde artmıştır. Adnan Menderes, Ordu içerisindeki önemli noktalardaki bazı bağlantılarına güvenmiş, ordunun o döneme kadar siyasete müdahil olmamasına güvenerek tarafsız davranacağını düşünmüştür (Akinci, 2014).

DP iktidarı döneminde Batı ile ilişkilerin yoğun olması, Orta Doğu'daki dengeler doğrultusunda İsrail ile kurulan ekonomik ilişkiler, ABD'nin yardımları gibi faktörlerden dolayı ekonomik olarak önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Alınan krediler, yardımlar, hibeler sayesinde bir refah ortamı oluşmuşsa da yapısal sorunlardan dolayı enflasyon ve işsizlik problemleri yaşanmıştır. Yaşanan değişimler sonucu farklı parti ve oluşumlar da ülke siyasetinde yer almak istemiştir. Ancak mevcut anayasa buna uygun olmadığı için hoşnutsuzlukları gelişmiştir. Tüm bu durumlar yaşanırken 27 Mayıs 1960 tarihinde bir grup subay mevcut hükümeti devirerek yönetime el koymuştur (Duman, 1995).

Darbe sabahı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Başbakan Adnan Menderes, Bakanlar Kurulu ve Tahkikat Komisyonu üyeleri, Emniyet Müdürlüğü yetkilileri gibi devletin üst düzey siyasetçi ve bürokratları tutuklanmıştır (Dikici, 2014).

Milli Birlik komitesi Başkanı sıfatıyla Orgeneral Cemal Gürses'in yaptığı basın toplantısında durumun bir kardeş kavgasına dönüştüğünü, Dünya'da yaşanan olayların önemli olduğunu, böyle bir dönemde Türkiye'nin iç politikasında yaşanan sıkıntıları ülkeyi kötü bir konuma götüreceğini belirterek yönetime el konulduğunu beyan etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1960).

Türkiye-İsrail ilişkilerinin hızlı bir şekilde geliştiği bir dönemde 27 Mayıs 1960 tarihinde meydana gelen darbe hem iç hem dış politikada önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Darbenin yapıldığı ilk aylarda İsrail ile çeşitli ticari anlaşmalar ve ilişkiler yürütülmüştür. 21 Ağustos 1961 tarihinde savunma sanayi için önemli bir maden olan kromun Türkiye'den İsrail'e ihracı için görüşmeler yapılmıştır. 18 Mart 1960 tarihinde yapılan ticaret anlaşması ve ek protokoller 8 Mayıs 1963'te yürürlüğe girmiş, 14 Mart 1964'te Türkiye'den bir heyet İsrail'e gitmiştir. 1964 tarihinde iki ülke arasında Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İsrail Devlet Başkanı David Ben Gurion'un Başbakan İsmet İnönü'ye yolladığı mektupta İsrail temsilcisi Moshe Sasson'un elçi sıfatı ile görev yapması için talepte bulunmuştur. Ayrıca karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi için iyi niyet beyanları verilmiştir. İnönü de cevabında bu çabalarından dolayı teşekkür etmiş ve yakın zamanda Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeni bir sürecin başlayacağını umduğunu belirtmiştir. Türkiye'de Kıbrıs sorunu için içerde yaşanan ABD karşıtlığı ve dış politikada iki kutup arasında yaşanan diyalogların artması, BM'de Bağlantısızlar hareketinin rolünün artması sonucu Batı ile özellikle ABD ile ilişkiler sınırlandırılmıştır. Türkiye, ABD ile İsrail arasındaki yakın ilişkiden dolayı Arap-İsrail çatışmalarında tavrını Arap tezlerinden yana kullanmıştır (Baş, 2019).

3.4. Türkiye-ABD Yol Ayrımı ve Sovyet Yakınlaşmasının Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri

Orta Doğu'da yaşanan Süveyş Krizi'nin etkisi uzun süre devam etmiştir. Türkiye stratejik olarak Batılı devletlerin görüşleri doğrultusunda konum almıştır. 18 Temmuz 1958 tarihinde Sovyetlerin Türkiye'ye verdiği notaya karşı Türkiye Dış İşleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun cevabı şu şekilde olmuştur: "Türkiye devleti 1958 isyan hareketini, ülkesinin ve ortaklarının bekasını tehlikede olmasını değerlendirmiş ve siyasetini de bağlı olduğu ittifak sistemlerinin korunması amacına uygun olarak tespit

etmiştir.” Türkiye, Orta Doğu sorununda Batılı devletlerin desteğini arkasına alan bir plan ile hareket etmiştir. Türk Ordusu’nun geliştirilmesi Amerika ve Birleşik Krallık’tan alınan silahlarla yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM’de 11. Dönem 3. Açılış toplantısında NATO ve CENTO’ya ilişkin bağlılığa ilişkin şu şekilde açıklama yapmıştır:

“İngiltere’den satın alınan, bir kısmı da büyük müttefikimiz Amerika Birleşik Devletleri’nin yardımı olan çeşitli harp gemileri, Deniz Kuvvetlerimize katılmış ve mevcutlar modern silah ve cihazlarla takviye edilmiştir. Ayrıca, üstün muharebe kabiliyetini haiz yeni tip uçakların Hava Kuvvetlerimize tahsisi suretiyle Silahlı Kuvvetlerimizin gücü, modern harbin gerektirdiği bir seviyeye çıkarılmış bulunmaktadır. Yüksek Meclisin geçen devre içinde kabul buyurduğu “Sivil Müdafaa Kanunu” hükümlerine göre, nükleer silâhlarla açılacak bir harbin muhtemel felâketlerine karşı, halkımızı ve millî servetimizi korumayı hedef tutan ve millî savunmamızın bir parçasını teşkil eden sivil müdafaa hizmetlerimiz, NATO memleketleri standartlarına göre yeni baştan ele alınmıştır. Bu maksatla kabul edilen Sivil Müdafaa Fonu varidatının, gelişen bütçe imkânlarımızla yıldan yıla artması, bu mühim hizmetin aksamadan yürütülmesine imkân verecektir. Türkiye, mensup bulunduğu müşterek müdafaa teşkilâtına, NATO ve CENTO’ya sadakatla bağlı bulunmaktadır. Bu topluluklar içinde, milletimiz, millî bütünlüğü ve kararlı politikasıyla, hür milletlerin müdafaası bakımından kuvvetli bir varlık teşkil etmektedir. Bölgemizde sulhun takviyesi ve emniyetin tesisi bakımından ehemmiyetli bir müdafaa teşkilâtı da Merkezî Antlaşma Teşkilâtı (CENTO)’dur. Geçenlerde Washington’da toplanan Nazırlar Konseyinden sonra, NATO ile CENTO arasındaki boşluğu doldurmaya matuf bu müdafaa teşkilâtı, daha geniş ve müessir bir çalışma devresine girmiştir. CENTO Paktı Konseyi toplantısı münasebetiyle Birleşik Amerika’yı ziyaret etmiş olan Başvekilimiz, orada Sayın Amerika Reisicumhuru Eisenhower ve diğer Amerikan Devlet adamları ile temas etmiştir. Bu görüşmeler neticesinde, iki müttefik Devlet arasındaki münasebetlerin samimiyeti ve muhtelif dünya meseleleri karşısındaki görüş birliği bir kere daha tezahür etmiştir” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1959)

Türkiye’nin Batı ile olan ilişkileri CENTO iş birliği anlaşmaları ve Eisenhower Doktrini çerçevesinde kurumsallaşmıştır. Soğuk savaş sırasındaki bu Batı bloku

üyeliği Türkiye'nin Balkanlar'daki konumunu belirlemiştir. Sovyetlere karşı Türkiye'nin bu konumu kilit bir önem taşımıştır. Batı, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasî geleceğini korumayı taahhüt etmiştir. Türkiye'nin bir tecavüz durumunda ABD'nin yardımı şu şartlara bağlanmıştır:

- 1- Önce Türk hükümeti böyle bir yardımı talep edecektir.
- 2- Yardım karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varılabilecek şekilde mümkün olabilecektir.
- 3- Dış yardım Eisenhower Doktrini adı ile anılan 'da barış ve istikrarı idameyi hedef tutan müşterek karar suretinde belirtilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilebilir.
- 4- Yardım, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dâhil ABD'nin Anayasası'na uygun şekilde ancak mümkün olabilecektir.

Bu durum tecavüzün milletlerarası komünizmin hâkim olduğu memleketlerden gelince geçerli olacaktır. Dönemin hükümetinin başındaki Başbakanı Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar Batılı müttefiklerine çok güvenmişlerdir. Menderes hükümeti ABD ve Avrupalı müttefiklerden gereken desteği alamamışlardır. ABD, Orta Doğu'da Sovyetlerin etki alanını daraltmak için başta Mısır olmaz üzere Arap ülkelerine maddi yardımlarda bulunmuştur. Türkiye'nin almak istediği krediyi vermeyip Mısır'a demiryolları için ve Süveyş Kanalı'nın işletilmesi için 56 milyon dolarlık kredi vermiştir. İç politikada bu konu hakkında yapılan eleştiriler karşısında Cumhurbaşkanı Celal Bayar 29 Kasım 1958 tarihinde Çorlu'da verdiği bir nutukta muhalefete çok sert sözlerle cevap vermiştir. Orta Doğu'daki dengeler ve vadedilen ekonomik yardımların kesintiye uğramasının yanında NATO üslerinin kapsam dışında kullanılması da Türkiye ile ABD arasındaki iş birliğini zedelemiştir. Öte yandan Sovyetler ile ABD arasında diplomatik temaslar yoğunlaşmıştır. Bu durum Türkiye tarafından olumlu karşılanmış ve Sovyet tehdidinin azaldığı şeklinde yorumlanmıştır (Ör, 2018).

ABD'nin Türkiye'ye verdiği teminatların yetersizliği ve vadedilen yardımların yapılmaması Türkiye açısından yeni arayışların gelişmesini sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin Sovyetler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunmasının yolunu açmıştır. Başbakan Menderes, 12 Temmuz 1960 tarihinde Nikita Kruşçev'in daveti üzerine Moskova'ya gideceğini açıklamıştır. Bir süre sonra da Kruşçev, Türkiye'ye

iade-i ziyarette bulunacağını açıklamıştır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında yeni bir durumdur. Sovyetler ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesi, bölgesel konularda barışçıl çözümler bulunması, Doğu ile Batı arasındaki silahlanma yarışının yaratılacak bir yumuşama sayesinde silahsızlanmaya ve anlaşmazlıkların barışçıl çerçevede çözülmesi için karşılıklı görüş alışverişinde bulunulacağı konusunda bir görüş birliği oluşturulmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 1960).

Türkiye'de gerçekleşen 27 Mayıs darbesi nedeniyle Türkiye ile Sovyetler arasında planlanan bu görüşmeler gerçekleşmemiştir. Bu durum darbenin arkasında ABD'nin olduğu yönünde spekülasyonların yapılmasına neden olmuştur. Türkiye ile ABD arasında ilişkilerin gerilmesinde önemli bir diğer konu da Küba Krizi ve Kıbrıs konusu olmuştur. 1962 tarihinde Küba krizinin patlamasından dolayı ABD, Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmüştür. Buna karşılık Sovyetler Birliği, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyacağını, gerekirse BM önünde söz vereceğini söylemiştir. Bu gelişmelerden sonra Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı daha ılımlı tavırlar sergileyerek ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıştır. 1964 tarihinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Sovyetler Birliği'ne gitmiş, 1965'de de Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Moskova'ya ziyaret ederek ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atmıştır (Duman, 1995).

Akdeniz'e hâkimiyet açısından önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Kıbrıs Adası, 1571 tarihinde II. Selim zamanında Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altına gitmiştir. Bu durum 1878 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında farklı din kültür ve aidiyetler bir arada yaşamıştır. İngiltere, 1878 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya karşısında zor durumda kalmasını fırsat bilerek onu, destekleme vaadiyle Kıbrıs Adası'nın yönetimini 1878 tarihinde yapılan sözleşme ve ek protokollerle üzerine almıştır. Ancak daha sonra zayıf olan Osmanlı Devleti'nin bu durumundan faydalanarak Kıbrıs'ı boşaltmamış, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. Kıbrıs, 1914 ile 1960 yılları arasında İngiltere'nin egemenliği altında kalmıştır. Türk ve Rum milletlerinin yaşadığı Kıbrıs'ta yaşanan sıkıntılardan dolayı Zürih ve Londra'da yapılan Garanti ve İttifak anlaşmaları dolayısıyla 15 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve bir başka devlete iltihak edememe garantisini taahhüt etmiştir. Ancak

durum beklenildiği gibi olmamıştır. Rum tarafı 22 Aralık 1963'te garanti anlaşmasını iptal etmiş, Türk yerleşimlerine karşı saldırılar başlamış, yüzlerce Türk sivil insan öldürülmüştür. Yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye, 13 Şubat 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak adaya BM Barış Gücü gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Anacak Barış Gücü'ne rağmen yaşanan Rum saldırıları karşısında Türkiye, 7 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a müdahale kararı almıştır (Tarakçı, 2010). Bu durum karşısında en baştan beri olaya müdahale etme konusunda isteksiz ve tavırsız olan ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson, İsmet İnönü'ye ünlü Johnson mektubu olarak adlandırılan mektubunu göndermiştir. Mektupta Türkiye'nin müdahale kararından vazgeçmesi, hemen sahadan çekilmesi istenmiş ve ABD'ye danışmadan atılacak her türlü adımdan Türkiye'nin sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Bu durum ilişkilerde soğuk bir havanın oluşmasına neden olmuştur. Türkiye, bu dönemden sonra Kıbrıs meselesini dış politikada yaklaşımının merkezine yerleştirmiştir. Türkiye, 1945 tarihinden beri soğuk yaklaştığı Sovyetler Birliği'ne yaklaşmaya ve ilişkilerine yeni bir şekil vermeye başlamıştır. Ocak 1965 tarihinden itibaren Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında özellikle ekonomik alanda sıçrama yaşanmıştır. Yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye, Orta Doğu'da İsrail ile ilişkilerinde Arap tezlerine yakın durmuştur. (Ör, 2018).

3.5. Kıbrıs Meselesinde İsrail'in Tarafsızlığının Türkiye İlişkilerine Etkisi

Irak'ta yaşanan darbe sonrası Irak'ın Bağdat Pakti'nden çekilmesi, sonrasında İngiltere'nin Ürdün'e müdahalesi ve ABD'nin Lübnan'a çıkarma yapması gibi yaşanan gelişmeler sonrası Türkiye ile İsrail ortak düşman algısı etrafında birleşmiştir. Bölgedeki Nasır gerçekliği ve Sovyetlerin Nasır'a açık desteği iki ülkenin antikomünizm ve Arap milliyetçiliğinin yayılcı siyasetine karşı Batı ile iş birliği temelinde birleşmesi durumunu ortaya çıkartmıştır. Her iki ülke de genel olarak Amerikancı politikalar göstermiştir. Özellikle 1958 tarihinde iki ülke arasında yapılan gizli stratejik ortaklıklar, İsrail'in Türkiye'nin Orta Doğu'daki duruşuna değer vermesine neden olmuştur. Bu ilişki ikili ilişkileri geliştirirken Kıbrıs konusunda Arap ülkelerinin tersine İsrail'in Türkiye'ye destek verir görünmesine neden olmuştur. Johnson'un Türkiye'ye tehditkâr mektubu sürecinde İsrail Devleti'nin Türkiye'ye destek vermesi ilişkileri daha ileri bir seviyeye taşımıştır. Bu süreçte İsrail

kamuoyunda Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanacak bir sıkıntıda Türkiye'nin yalnız bırakılmaması yönünde fikirler yoğunlaşmıştır. İsrail bu süreçte Yunan milislere silah satmayı reddetmiştir. Bu durum Türkiye'nin Orta Doğu siyasetinde İsrail'i destekleyen politikalar üretmesine neden olmuştur. BM'de Kıbrıs görüşmeleri sürerken Yunanistan'ın diplomatik çağrılarına rağmen İsrail, Türkiye'nin aleyhine oy vermemiştir. Aynı zamanda Arap ülkeleri Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi yalnız bırakmış ve Makarios'un şiddet politikalarını tetikleyen politikalarının lehine oy vermiştir. 31 Ağustos 1964 tarihinde Nasır-Makarios görüşmeleri sona erdiği zaman Kahire radyolarında Yunanistan'ın politikalarının desteklendiği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Bunun yanı sıra Arap Birliği'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması için her türlü yardımın yapılacağını ilan etmişlerdir. Tüm bu gelişmelere rağmen İsrail BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada çekimser kalmıştır. Bu da ilişkilerin temkinli yürütmesine neden olmuştur. İsrail bu konuda Türkiye'yi gösterdikleri tavır konusunda ikna edici diplomatik faaliyetlerini yürütmüş olsa da Türkiye, alternatif politika arayışına yönelmiştir. Bu çerçevede Dış İşleri Bakanı Hasan Esat Işık, Moskova ve Pekin'e birer ziyarette bulunmuştur. Daha sonra Başbakan Suat Hayri Ürgüplü de Sovyetler Birliği'ne ziyarette bulunmuş ve kredi açılmasını sağlamıştır. 10 Ağustos 1965'te Türkiye ile Mısır arasında ilişkiler ilerletilip büyükelçilik seviyesinde bir ilişki kurulmuştur. Türkiye ile İsrail arasındaki sınırlandırılan ilişkiler, 27 Nisan 1966 tarihinde Türk Askerî İstihbarat Dairesi Başkanı Sezai Okunt'un İsrail Askerî Ataşesine Türkiye'nin ilişkileri dondurma ya da istihbarat bağlantılarına son verme kararıyla kopma noktasına gelmiştir. Böylece Çevresel Pakt askerî açıdan resmen sonlandırılmıştır. Bu gelişmelerden sonra Türk Dış İşleri Bakanı Çağlayangil ile İsrail mevkidaşı Eban arasında 17 Mayıs 1966 tarihinde Brüksel'de yapılan gizli görüşmede, Eban'ın dengeli bir dış politika teklifine karşı Çağlayangil, ilişkilerin gizli tutulması kararını bildirmiştir (Ör, 2018)

3.6. Altı Gün Savaşları, Sonuçları ve Türkiye'nin Tavrı

Mısır ile Ürdün ortaklığı 30 Mayıs 1967'de bir ittifaka dönüşmüştür. Aynı zamanda hem Ürdün hem de Suriye sınırlarında FKÖ'nün sabotaj ve saldırı faaliyetleri artmıştır. Bunun üzerine İsrail Devleti, Mısır sınır bölgesine asker göndermiştir. Mısır'ın Tiran boğazının geçişlerini kesmesi nedeniyle İsrail, BM'nin ellibirinci

maddesi bağlamında kendini koruma hakkını kullanacağını açıklamıştır. Altı Gün Savaşı olarak tanımlanan savaşta İsrail Devleti büyük bir kazanımla çıkmıştır. 1967 savaşında İsrail devleti Mısır'dan Sina yarımadası ve Gazze, Ürdün'den Doğu Kudüs dâhil Batı Şeria, Suriye'den Golan Tepelerini almayı başarmıştır. 1967 savaşının sonunda Filistin'in tamamı kısa bir sürede ele geçirilmiştir. Bu durum Yahudi halkında büyük bir coşku yaratmıştır. Ancak Arap halkı için ciddi bir asimilasyon kaygısının oluşmasına neden olmuştur. İsrail Devleti, uluslararası kamuoyunda yaratılan fiili durumun Dördüncü Cenevre Konvansiyonu'na aykırı olduğu yolundaki iddialara karşı şöyle bir savunma yapmıştır:

- 1- Filistin coğrafyasının işgal edilmiş araziler olmadığı dolayısıyla kanunlara karşı bir hüküm olmadığı,
- 2- İsrail devletinin bekasının korunması kanun içinde olduğu,
- 3- İsrail devletinin bağımsızlık hakkı bu coğrafyada ilelebet süreceği
- 4- Filistinliler ile Yahudiler için ayrı bir hukuksal düzenin olduğu,
- 5- Filistin coğrafyasının işgalinden önce Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yasal bir hakkının olmadığı, Mısır'ın Gazze'yi zorla yaptığı, Ürdün'ün Batı Şeria'yı ele geçirmesi ise sadece beş devlet tarafından tanındığı,

İttifak üyelerinin meşruiyetinden başka insani kapsamda bir hukuk modeli olduğu, yaptırım yetkisinin olmadığı bu nedenle konvansiyon hükümlerinin bu bölgelerdeki fiili durum için uygulanamayacağı şeklinde tezler öne sürmüştür (Balpınar, 2012).

1967 savaşının 5 Haziran sabahı başlayıp 11 Haziran'da sona ermiştir. Bundan dolayı Altı Gün Savaşı veya Haziran Savaşı olarak adlandırılmıştır. Mısır hava kuvvetleri daha yerdeyken imha edilmiştir. Hava kuvvetleri yok olan Mısır'a karşı saldırıya geçen İsrail 9 Haziran günü bütün Sina'yı ele geçirmiştir. Aynı zamanda Kudüs Şehri'nin Arapların elinde olan kısmını ve Ürdün ırmağının batı yakasının tümünü ele geçirmiştir. 7 Haziran günü Ürdün, BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısını kabul etmiş, ertesi gün de Mısır kabul etmiştir. İsrail güçleri kendilerine karşı bir başarı gösteremeyen Suriye'ye karşı saldırıya geçerek Golan Tepelerini ele geçirmiştir. 10 Haziran'da da Suriye ateşkesi kabul etmiştir. İki dünya egemen devleti ABD ve Sovyetler Birliği Orta Doğu üzerinden çekişmeye devam etmiştir. ABD'nin Mısır ve Suriye ile ilişkileri 1967 savaşından sonra kesilmiş ancak Sovyetler Birliği'nin ilişkileri güçlenmiştir. Bu arada güçlenmeye başlaya Filistin bağımsızlık

hareketlerine karşı mesafeli durmuşlardır. ABD Vietnam'da yaşadığı bunalımdan dolayı gerilla savaşlarına ve halk savaşlarına karşı daha temkinli yaklaşmıştır. Sovyetler ise bir yandan İsrail'e karşı yoğun bir muhalefet yaparken diğer yandan İsrail'in bir devlet olarak hayatını idame ettirmesini savunmuştur (Balpınar, 2012).

1967 Arap-İsrail Savaşı başladığı zaman Türkiye, Arap ülkeleri ile yakınlaşan bir siyaset izlemiştir. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 8 Haziran 1967'de TBMM'de yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müşterek üslerin Arap ülkelere karşı kullanılmayacağını açıkça belirtmiştir. Savaş başlar başlamaz BM Genel Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırması ve BM toplantılarında Arap ülkelerinin en önemli destekçisi olmuştur. Türk Kızılay'ını Arap ülkelerindeki savaştan zarar görenlerine yardım etmesi için görevlendirmiştir. İsrail Devleti'nin savaş yoluyla toprak elde etmesine karşı olduğunu beyan etmiş ve İsrail'i kınamıştır. Arap ülkeleri de Türkiye'nin harici politikasında İsrail'in yerine Arap devletlerini desteklemesi çağrısını almışlardır. Türkiye Cumhuriyeti, Altı Gün Savaşı'nda açıkça Arapları desteklemiş ve İsrail'i kınamış olsa da İsrail ile ilişkilerinde bir değişim yaşanmamıştır (Baş, 2019).

Türkiye savaş başlar başlamaz BM Genel Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırması. Toplanan Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967 Tarihli 242 Sayılı şu şekilde kararı almıştır:

1. Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletler hukuk düzeninin yerine getirilmesinin, Orta Doğu'da adaletli ve devam eden bir barışın sağlanması için bu müeyyedelerin vurgulanmasının önemi üzerinde durur. Barışsal hukuk şu ilkeleri kapsar;

A. İsraili güçlerin savaşlar sırasında işgal bölgelerini terk etmesi,

B. İsrail'in bölgedeki saldırgan tutumları ve coğrafyanın yapısını alt üst edecek davranışlarının, Arap halklarının bağımsızlık ve self-determinasyon haklarını tehdit ya da zora başvurmada uzak olarak her devletin güvenilir ve var olan sınırları içinde huzur içinde hayat hakkının tanınması,

2. BM ek olarak;

A. Coğrafyadaki uluslararası suyollarında ulaşım özgürlüğünün garanti altına alınması,

B. Sığınmacılar sorununun adaletli bir şekilde çözümü,

C. Bu coğrafyada bulunan toplumların devletleri politik özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının askersizleştirilmiş alanlar oluşturulması yoluyla garanti altına alınması uygun görülüş bu bağlamda öngörülen kararlar ve hükümlere uygun biçimde barışa yönelik ve taraflarca kabul edilebilir bir alana ulaşmak için girişilecek çabalarda yardımcı olmak adına ilgili devletlerle ilişkiler oluşturmak ve devam ettirmek üzere Genel Sekreter'in Orta Doğu için özel bir temsilci ataması karara bağlanmıştır. Ayrıca BMGK, İsveçli diplomat Gunnar Jarring'i Orta Doğu'ya özel temsilci olarak gönderme kararı almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1967).

İsrail Devleti yaşanan gelişmeler karşısında sert politikalarını devam ettirmiştir. İşgal altındaki Süveyş, Batı Şeria ve Golan tepelerini güvenlikleri için doğal sınırlar olarak gördüklerini beyan etmişlerdir. Komutan Dayan, Yahudi devletinin işgal ettikleri toprakları bırakmayacaklarını bildirmiş, Ürdün Irmağı'nın batı tarafı ve Golan arazilerine İsrailli yerleşimcilerin konuşlandırılması, Sina çöl arazisinde de tarıma dayalı toprakların oluşturulması teklif etmiştir. Yahudi Devleti kendini savunma mekanizmasını Golan Arazilerini Şam merkezli saldırılarından korumak, Gazze Şeridi'ni de Kahire ordusunun saldırılarına karşı hazırlıklı olmak için ellerinde tuttuklarını öne sürmüştür. Diğer taraftan askeri alanda değeri olmayan Hebron ve Kudüs şehirlerinde Musevi sığınmacıları teşvik etmiş olmalarını haklı gösterecek bir gerekçe ortaya koyamamışlardır. Kudüs'te hava sertleşmiş ve olaylar Filistin kurtuluşu için mücadele veren militan hareketleri de artırmıştır. İki tarafın birbirine saldırıları vaziyeti daha da büyütüştür. Sıkıntılı günlerin arefesinde Yahudi Devleti, Birleşik Devlet ve Rusya olaylara müdahil olunması çağrısında bulunmuştur. Sovyetler bu durumun kurulan ABD-Sovyet dengesini bozmaması için ABD ile temasa geçmiştir (Bileydi, 2005).

Orta Doğu'da savunma silah gücünü üreten güçlü devletler Arap devletlerine konvansiyonel silah satışı sayesinde büyük paralar kazanmışlardır. Silah satışının doğurduğu bloklaşma neticesinde Arapların elindeki Sovyet yapısı silahlara karşılık, İsrail de Amerikan malı silahlarla donatılmıştır. Sovyetler Birliği ABD'ye, İsrail

akınları devam etmesi durumunda Mısır'ın istediği saldırı silahlarını vereceğini bildirmiştir. ABD Orta Doğu'da kuvvet dengesi ve İsrail'i destekleme politikası nedeniyle, Orta Doğu barışı için gerekli olan silah sevkiyatının durdurulması kararını Yahudi derneklerinin Washington üzerinde büyük baskı kurması nedeniyle uygulayamamıştır. Nasır, ABD'nin İsrail'e yaptığı yardım ile ilgili olarak, "Bu yardım yalnız Mısır'ın değil, bütün Arapların zararındadır. Bu kredi Yahudi bakanların söylediği gibi Büyük Yahudi Devleti'nin kurulması için oluşturulacaktır. Büyük İsrail Nil'den Fırat'a kadar Suudi Arabistan'ın, Irak'ın ve Kuveyt'in bir kısmı ile Ürdün'ün tamamını, Suriye'yi, Lübnan'ı ve Mısır'ın bir kısmını içine alacak şekilde planlanmıştır", diye açıklamıştır. Amerika'nın kendilerine yaptığı kötülöklere rağmen kendilerinin ABD'ye kapıları kapatmadıklarını belirtmiştir. Ancak bu durumun tüm Arapları olumsuz etkileyeceğini ve bunun ilişkilerde yüzlerce yıllık tahribata neden olacağını belirtmiştir. İsrail de Nasır'ın açıklamalarının savaşı uzatmaya yönelik olduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1970).

Türkiye Cumhuriyeti, bu dönemlerde hem Kıbrıs sorunundan dolayı hem de bölgesel etkilerden dolayı dengeli bir siyaset izlemiş ancak çoğunluklu olarak Arap devletlerinin tarafında bir politika izlemiştir.

3.7. İsrail'in Kudüs'ü İlhakı BM'nin 21 Mayıs Tarih 252 Sayılı Kararı ve Türkiye'nin Tutumu

İsrail Devleti, Altı Gün Savaşı ile Doğu Kudüs'ü ele geçirince Kudüs'ü ilhak ettiğini ilan etmiştir. Bu durum hem Orta Doğu'da hem de Dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Bu durum üzerine BMGK toplanarak Pakistan, Senegal ve Zambiya'dan oluşan devletlerin hazırladığı İsrail'in Doğu Kudüs'ü ilhak etmesini tenkit eden karar tasarısında İsrail'in Kudüs Şehrinin statüsünü değiştirecek tedbirlerden vazgeçmesini istemiştir. ABD karara bütününe destek vermiş ancak Kudüs'ün statüsüne ilişkin kısımda çekimser kalmıştır. Karar tasarısı şu şekilde kabul edilmiştir:

1-Birleşmiş Milletler Yahudi Devleti'ni Kudüs şehrinin hukuksal zeminini ve bu çerçevede oluşturulan yasaları onaylar.

2-Kudüs şehrinin uluslararası varlığını değiştiren bütün önlemleri eleştirir,

3-Yahudi Devleti'nin aldığı bütün önlemlerin geçersiz olduğunu vurgular,

4-Yahudi Devletini saldırgan politikalarından vazgeçmeye çağırır,

5-Yahudi Devletini yasal yükümlülükler konusunda neler düşündüğünü söylemesi gerekmektedir.

6-Yahudi Devleti tüm bu sorulan sorulara cevap veremediği durumda, bir araya gelip neler yapılacağını görüşmemiz gerekir.

Yahudi Delegesi BM'de alınan yükümlülükleri kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi 3 Temmuz 1969 tarih 267 sayılı kararlar daha sert ifadelerle bir karar almıştır. Kararda İsrail'in verilen kararları uygulamakla yükümlü olduğu belirtilir. Türkiye Cumhuriyeti, verilen bu kararlarda İsrail'in aleyhinde tavır almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1969).

BM Genel Kurulu'ndaki oylamada Arapların lehine oy kullanan Türkiye, İsrail'in 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan önceki sınırlarına çekilmesini ön gören 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararını da desteklemiştir. Aynı zamanda İsrail'in güvenli ve kabul edilmiş sınırlara sahip olması hakkını tanımıştır. 1965 tarihinde tek başına iktidara gelen Adalet Partisi, İsrail-Arap çekişmelerinde Arapların yanında yer almış olsa da Arapların kendi iç çekişmelerinden uzak durmayı tercih etmiştir. Mısır ve Suriye Devletleri başta olmak üzere Arap ülkeleri, Türkiye'nin 1967 Savaşı ve sonrasındaki tavrından memnun kalmışlardır. 1967 Ağustos ayında Türkiye'yi ziyaret eden Suriye Dışişleri Bakanı, Türkiye'ye 1967 Savaşı ve sonrasında izlediği politika için teşekkür etmiştir. Mısır Hükümet Sözcüsü Hasan El Zeyyad da Türkiye'nin bu süreçte takındığı tavır konusunda Türkiye'yi öven bir konuşma yapmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan Kralı da Cumhurbaşkanı Sunay'a Arapların bu süreçte Türkiye'nin gösterdiği tutumu hiç unutmayacağını söylemiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Arap ülkelerin desteğini almasını sağlamıştır. Kudüs'te 21 Ağustos 1969 tarihinde gelişen Mescid-i Aksa yangını ve bu olay sonrasında toplanan İslam Zirve Konferansı'na Dışişleri düzeyinde katılmış olması iç politikada laiklik ile ilgili eleştirilerin yapılmasına neden olmuştur. Ancak Türkiye'nin lideri Süleyman Demirel, bu oluşumun dinsel bir oluşum olmadığını tam tersine politik bir toplantı olduğunu dolayısıyla laik devlet ilkesine ve devletin dış politika çizgisine ters olmayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin İslam ülkelerinin yanında olduğunu bizzat Başbakan Süleyman Demirel dile getirmiştir (Erkmen, 2021).

SONUÇ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyasette oluşan dengeler doğrultusunda dış politikada zamanın koşullarına göre bir duruş sergilemiştir. BM'de yapılan Filistin'in taksim edilmesine karşı oy kullanmış olsa da İsrail Devleti'ni 29 Mart 1949 tarihinde tanıyan ilk Müslüman devlet olmuştur. ABD'den askerî ve ekonomik yardım alabilmek için ABD'deki Yahudi lobisinin desteğini alabilmek için İsrail ile yakın ilişki kurmuştur. İlk etapta İsrail'in komünist bloğa yakınlaşabileceğini düşündüğü için İsrail'e karşı mesafeli durmuş ancak bu şüphelerin dağılmasından sonra komünizme karşı Batı yanlısı bir müttefik olarak gördüğü İsrail ile ilişkilerini geliştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin özellikle Türkiye içerisinde bulunan ayrılıkçı gruplarla ilişkisini ve Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki emelleri karşısında istihbarat imkânlarından faydalanmak için İsrail ile yakın istihbarat ilişkileri kurmuştur. Aynı zamanda İsrail, Türkiye'yi Batı ile bağlantı kurmak için bir bağlantı noktası olarak görmüş ve izole olan konumundan kurtulmak ve Batı'dan silah temin edebilmek için bir çıkış noktası olarak görmüştür. Batılı devletlerin İsrail'in kurulmasına verdikleri destekten dolayı 1948 Arap-İsrail savaşlarında tarafsız kalan Türkiye 1949 tarihinde Batılıların İsrail'i tanınması sonrasında Türkiye İsrail'i tanımıştır. 1955 tarihinden sonra Orta Doğu'daki hegemonya İngiltere ve Fransa'dan ABD'ye geçmiştir. Bu gelişmelerden sonra Türkiye yönünü Londra'dan Washington'a çevirmiştir. Türkiye, ABD'den aldığı silahların bozuk ve eski olması durumunda İsrail'den bu konuda destek almıştır.

Türkiye, Batı'dan gerekli desteği ve ilgiyi bulmadığı zaman Araplar ile yakın ilişkiler kurabilmiştir. Gelişmeler doğrultusunda kendi konumunu iyi kullanan Türkiye'nin bu politikalarına karşılık ABD öncülüğündeki Batılı güçler de Arapları ikna etmek ve komünizme karşı blok oluşturmak için Türkiye'yi öne sürmüşlerdir. Bağdat Paketi, Batı'nın bu girişimi sonucu oluşturulmuş bir durum olmuş ve bu durum Türkiye'yi Orta Doğu'da yalnız ve güvenilmez bir ülke konumuna getirmiştir. Pakistan ile kurulan ilişkiler İsrail'i rahatsız etmiş olsa da ABD'nin isteği doğrultusunda kurulan bir ilişki olduğu için ilişkiler açısından sorun olmamıştır. 1958 tarihinde Batı yanlısı Arap rejimleri yıkılınca Türkiye-İsrail arasında kurulan Çevresel Paketi'nin yolu açılmıştır. Türkiye, 1950'li yılların ikinci yarısında Sovyetlerin Orta Doğu'da nüfuz alanını daraltmak ve dengenin oluşması için ABD'nin politikaları

doğrultusunda büyük çabalar sarf etmiştir. Bu doğrultuda Sovyetler ile kurdukları stratejik ilişkilerinden dolayı Suriye'ye Batı'nın müdahalesini savunmuştur. Aynı zamanda Irak'ta 1958 tarihinde gerçekleşen General Kasım darbesinden sonra Irak'a müdahaleyi savunmuştur. Bu duruşuyla Türkiye, Orta Doğu'da Batı ile hareket eden bir devlet olarak görülmüş ve bu durum Arap devletlerinin Türkiye'ye karşı kırgın ve kızgın olmasına neden olmuştur. Türkiye'nin dış politikada kırılma noktalarından birisi de Kıbrıs sorunu olmuştur. Batı devletlerinden Kıbrıs konusunda destek bulamayan aksine karşı tavır gören Türkiye, Orta Doğu siyasetinde Araplara yaklaşmış ve görüntüde de olsa İsrail'den uzaklaşmıştır. İsrail bu durumda da Türkiye'ye olan desteğini kesmemiştir.

Yahudi halkının tarihsel olarak yaşadıkları olayları göz önünde bulundurduğumuzda onların İsrail Devleti'ni ayakta tutmak için her şeyi gözden çıkartabileceklerini görmekteyiz. Yaşadıkları her anda tekrardan yaşadıkları topraklardan sürgün edilme, baskı, soykırım gibi ağır trajedilerle karşılaşacakları korkusuyla sürekli bir tedirginlik içerisindeyler. Bu durum onları savunma olarak Dünya'daki tüm devletlerin ekonomisine bir şekilde hâkim olmalarını, askerî, siyasî, diplomatik, teknolojik ve ekonomik olarak güçlü olmalarını sağlamıştır. Kendi savunmalarını sadece İsrail'de değil tüm Dünya'da güçlü bir duruş sergileyerek sağlamaktadırlar. Bu kadar acı çekmelerine rağmen Filistin halkına karşı uyguladıkları politika ile kendileriyle çelişmektedirler. İsrail Devleti'nin varlığı tüm Dünya'da ve bölgede politikaların şekillenmesini sağlamış ve gelecekte de tüm devletler bu durumu göz önünde bulundurarak politikalarını belirleyeceklerdir.

Kudüs'ün Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik açısından taşıdığı anlamdan dolayı her üç dine mensup insanların kendilerine ait olarak görmeleri onu, uğruna mücadele edilen ve paylaşılabilen bir konuma gelmesine sebep olmaktadır. Bu durum barışçıl politikalarla Kudüs'ü daha çok ortak paydalarda buluşulan bir konuma getirmesi gerekirken her kesimin sadece benim olsun yaklaşımlarından dolayı onu çatışmanın merkezi konumuna getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, İsrail Devleti ile ilişkilerinde akılcı politikalarla denge unsuru olmaya yönelik hareket edip barışçıl politikalar çerçevesinde Arap devletleriyle de ilişkilerini sürdürürse Orta Doğu ve Dünya siyasetinde belirleyici bir konumda bulunabilecektir.

Bu çalışmanın ana konusu olan Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1948-1968 yılları arasındaki dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin daha çok perde arkasında, gizli ve istihbarat örgütlerinin ilişkileri çerçevesinde olmuştur. Bu da bu çalışmayı yaparken gerekli olan bazı bilgilerin devlet sırrı niteliğinde olmasından dolayı bu çalışma için bir kısıt oluşturmaktadır. Türkiye-İsrail ilişkileri, İsrail'in Orta Doğu'daki durumu veya İsrail Devleti ile ilgili yapılacak çalışmalarda öncelikle Yahudi halkının tarihsel gelişimi ile ilgili ciddi okumalar yapılabilir. Bu konuda belirli bir hâkimiyet oluşturulabilir. Bu İsrail Devleti'nin reflekslerinin daha doğru analiz edilmesini sağlayacaktır. Yapılacak çalışmalarda bakılabilecek önemli kaynaklar arasında dönemin basın-yayın organlarına yansıyan haberler önemli veriler verecektir. Bu araştırma 1948-1968 yılları arasındaki Türkiye-İsrail arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alındığı için genel anlamdaki ilişkileri göstermesi açısından sınırlı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akinci, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 55-72.
- Akşam Gazetesi. (1949, Mart 30).
- Arda, B. (2019). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1991). *İsrailiyat Dergisi*(12), 92-122.
- Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Aydın, M. K. (2019). *Arap Birliği ve Türkiye'nin Yaklaşımları (1945-1991)*. Ankara: UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi.
- Balpınar, Z. (2012). *İsrail Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008)*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Baş, A. (2019). Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye. *Tarih Dergisi*(69), 135-168.
- Bekcan, U. (2019). Sovyet Penceresinden 1956 Macar Ayaklanması: Batı Destekli Bir Karşı Devrim Girişimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(1), 15-23.
- Bileydi, M. (2005). *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2000) (Doktora Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Black, İ. (2020). *Komşular ve Düşmanlar Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017*. (İ. Sağlamer, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Bostancı, I. I. (2006). *XIX. Yüzyılda Filistin (İdari ve sosyo-ekonomik vaziyet) (Doktora Tezi)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Bulut, M. (2018). *Türkiye-İsrail İlişkilerinin Analizi: Konstrüktivist (İnşacı) Bir Yaklaşım (Doktora Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1949, Mart 29).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1951, Nisan 26).

- Cumhuriyet Gazetesi. (1951, Eylül 21).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1958, Mart 12).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1958, Temmuz 15).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1960, Mayıs 28).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1960, Mayıs 28).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1967, Kasım 24).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1969, Temmuz 5).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1970, Mayıs 3).
- Cumhuriyet Gazetesi. (1970, Haziran 27).
- Cumhuriyet Gezetesi. (1960, Nisan 12).
- Çelik, M. (2018). İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(64), 475-497.
- Dikici, A. (2014). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*(89), 11-60.
- Duman, S. (1995). *Filistin Sorunu ve Türkiye İsrail Politikası (1947-1967) (Doktora Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Erdoğan, H. (2005). *Büyük İsrail Stratejisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erkmen, A. (2021). İki Askeri Darbe Arası Türkiye'nin Arap Ülkelerine Yönelik Politikaları (1960-1980). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(64), 155-173.
- Fildiş, A. (2012). Birleşmiş Milletlerin Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 337-348.
- Fildiş, A. (2017). Filistin-İsrail Sorununun Göz Ardı Edilen Tarafı: İsrail'in Filistinli Vatandaşları. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 80-92.
- Garaudy, R. (2011). *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*. (C. Aydın, Çev.) İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

- Ghotbi, M. (1990). *Arap İsrail Çatışmasının Temelinde Olan Filistin Sorunu (1900-1980) (Doktora Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gövsa, İ. (2022). *Sabatay Sevi (yol.4)*. İstanbul: Mai Yayınevi.
- Gül, M. (1997). *XI.-XIII. Yüzyıllarda Kudüs (Doktora Tezi)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Gürkan, S. L. (2020, Ocak 3). *Yahudilik Giriş ve Tarih (Makale)*. Academia.edu.tr. adresinden alındı
- Karaman, L. (1991). *Uluslar Arası Alanda Filistinlilerin Sorunu: Mülteciler ve İşgal Altında Yaşayanlar (Doktora Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kemiksiz, N. N. (2018). Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları. *Journal of Awareness*, 5(3), 127-144.
- Küçükvatan, M. (2011). Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 73-91.
- Milli İstihbarat Teşkilatı. (2023). *Milli İstihbarat Teşkilatı*. Mit.Gov.Tr. adresinden alındı
- Monted, E., Lords, A., Rappoport, A., & Garaudy, R. (2006). *Tarihten Günümüze Siyonizm ve Yahudilik*. (A. Yazıcı, Ö. Uğurlu, & K. Demir, Çev.) İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Montefiore, S. S. (2016). *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*. (C. Demirkan, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Murat, T. (2019). İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 449-468.
- Öksüz, M. (2016). *Şam Eyaletinin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus (Doktora Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Öksüz, M. (2016). *Şam Eyaletinin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus (Doktora Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Öner, A. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*. İstanbul: Ekin Yayınları.

- Öner, A. (2012). *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık.
- Ör, Ç. (2018). *Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982) (Doktora Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Örki, A. (2019). *Realist Uluslararası Politik Ekonomi Kuramı Bağlamında Türkiye-İsrail İlişkileri (Doktora Tezi)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, S. (2001). *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztürk, R. (2004). *Batı Faktörünün Etkisiyle Türkiye-İsrail İlişkilerinin Politikası (Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saleh, M. (2016). *Filistin Meselesi Tarihi Arka Plan ve Güncel Gelişmeler*. (H. DEMIRHAN, Çev.) İstanbul: Yurt Dışındaki Filistinli Alimler Derneği.
- Shlaim, A. (2019). *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası*. (T. Demirci, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (1984). Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler:1954-1975. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 38, 3-4.
- Stratejik Düşünceler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü. (2011). Türkiye-İsrail İlişkileri. *SDE Analiz*.
- Susa, A. (2005). *Tarihte Araplar ve Yahudiler*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Tarakçı, M. (2010). *Kıbrıs Barış Harekatı*. İstanbul: Hiperlink eğt.ilet. yay. san. tic. ve ltd. şti.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1949, Mayıs 11). Seksen Dördüncü Birleşim . *TBMM Tutanak Dergisi*, 19(8), 305-306.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1955, Mayıs 27). *TBMM Zabıt Ceridesi*, 5(10), 912-913.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1959, Kasım 1). *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10(11), 13-15.

Turan, İ. (2004). *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri (1944-1950)*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu.

Ulus Gazetesi. (1949, Mart 30).

Yılmaz, M. S. (2017). Bir Terimin Arkeolojisi: Antisemitizmin Teolojik ve Politik Tarihi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*.

